

HOOFSTUK 1

INLEIDENDE ORIËNTERING

1. INLEIDING

A century ago families did not think of themselves as needing to be strengthened: indeed it was assumed that the family had the necessary strength to help its individual members. (Raath 1988:1)

Vandag blyk bostaande nie meer die geval te wees nie. Die ouer en die adolessent word onder hewige sosiale druk geplaas. Die samelewing se vereistes word al hoe hoër en die verandering in die samelewing is van so 'n aard dat die ouer en adolessent sukkel om daarmee tred te hou.

Adolessente ondergaan hewige fisiese en psigiese veranderinge binne 'n snel transformerende samelewing. Hulle neig om meer na die portuurgroep te beweeg en streef na onafhanklikheid. Ouers word volgens Damon (1995:161) meer en meer blootgestel aan die vereistes wat hul kinders aan hul bied, maar is terselfdertyd ook bekommerd dat hulle nie genoeg vir hul kinders doen nie. Die situasie ontstaan waar die ouer nie weet hoe om die adolessent te hanteer nie. Gevolglik ervaar die ouer emosionele druk. Beide partye (ouer en adolessent) weet nie hoe om op te tree nie. Die ouer is die volwassene en die adolessent is op die ouer aangewese vir hulp en leiding.

Hicks (1998:1) is van mening dat die meeste sielkundiges glo dat hulle, deur ouers op te lei om op 'n sekere manier op te tree, 'n invloed kan uitoefen op die manier waarop daardie ouers se kinders optree en reageer. Op dié manier kan bepaal

word hoe die kinders as volwassenes sal optree. Daarom moet daar nie net opleiding verskaf word aan kinders nie, maar ook sterk klem gelê word op die opleiding van ouers (Matz 1994:20).

Damon (1995:164) noem dat ouerskap in die twintigste eeu nie 'n maklike taak is nie. Ouerskap is 'n wye term en vereis verskeie vaardighede. Indien die ouer nie toegerus is met vaardighede om die eise van ouerskap te hanteer nie, mag dit problematiese momente tot gevolg hê.

Die ouer en adolessent funksioneer in twee verskillende, maar tog enerses leefwêreldes. Konfliktsituasies kan ontstaan omdat die ouer en adolessent mekaar as gevolg van verskillende leefwêreldes nie verstaan nie. Hierdie konfliktsituasies is gewoonlik emosioneel gelaai. Om hierdie emosionaliteit te verstaan, moet die emosies gekommunikeer word. Emosionele intelligensie is 'n relatiewe resente term wat die vaardighede omsluit wat nodig is vir die kommunikasie van emosies. 'n Emosioneel intelligente persoon beskik oor die vermoë om sy eie emosies en die van ander te identifiseer en te reguleer met die doel om sosiaal aanvaarbare gedrag tot gevolg te hê. Emosionele intelligensie as vaardigheid veronderstel ook dat beide partye betrokke by die kommunikasieproses as gelykes behandel word. Hawes (1996:115) noem dat ouers en adolessente mekaar as gelyk behoort te ontmoet met betrekking tot hul behoeftes. Dit behoort die kommunikasieproses te ondersteun en die konfliktsituasies te verminder. Emosionele intelligensie word in besonder in hoofstuk 2¹ bespreek.

'n Emosioneel intelligente ouer stel 'n voorbeeld vir sy of haar adolessent om sosiaal aanvaarbare gedrag te openbaar. Die adolessent behoort dus as eindresultaat suksesvol in die samelewing aan te pas en sosiaal verantwoordelike gedrag te toon.

¹ Vergelyk hoofstuk 2, afdeling 5.2

2. WAARNEMING EN BEWUSWORDING VAN DIE PROBLEEM

Uit die navorsers se ervaring van en bemoeienis met adolessente in die praktyk, kan met duidelikheid gesê word dat konfliktsituasies tussen ouers en adolessente dikwels ontstaan.

Adolessente se negatiewe houdinge en gedrag ten op sigte van die betekenisvolle volwassene in hul gesitueerdheid het verskeie kere in die navorsers se praktyk as die aanmeldingsprobleem gefigureer. Die opvatting dat die verhouding tussen ouer en adolessent met konflik belaaï is, is 'n tradisionele siening wat deur die navorsers bevestig word. Die navorsers se waarneming dui eerder daarop dat adolessente en ouers *verskillende beskouinge* inneem ten opsigte van die begeleiding van die adolessent. Die adolessent ervaar byvoorbeeld dat sy of haar ouer hom of haar nie verstaan nie en hom of haar as kind (eerder as vroeë volwassene) wil begelei. Hierteenoor ervaar ouers hulself as ontoereikend. 'n Ouer het byvoorbeeld direk aan die navorsers gemeld dat sy haarself as 'n *slegte* ouer ervaar, juis omdat sy nie weet wat presies van haar verwag word tydens die begeleidingsproses nie.

Die verskillende beskouinge van adolessente en volwassenes lei tot konfliktsituasies wat deur die navorsers aan kommunikasiegapings toegeskryf kan word. Wanneer beide partye bewus is van die ander se beweegredes, behoort konfliktsituasies nie te ontstaan nie.

Die gesin is die primêre opvoedingsituasie en volgens Goleman (1996:189) ook die eerste leerskool vir emosies. Kommunikasiegapings bestaan as gevolg van generasiegapings binne die gesin. Die navorsers het gevind dat die ouer en adolessente effektiewe begeleiding nodig het om die emosies te kommunikeer ten einde 'n toereikende ouer-adolessent verhouding tot gevolg te hê.

Damon (1995:163) beklemtoon ouer-kind kommunikasie en noem dat die ouer sy gevoelens moet verbaliseer en sy vertrouwe en respek by die kind moet verdien en ook omgekeerd.

Wanneer die ouers, volgens Damon (1995:176), hul behoeftes aan die adolessent kommunikeer, sal dit koöperatiewe gedrag by die adolessent tot gevolg hê, wat bydraend kan wees tot die adolessent se sosiale verantwoordelikheid.

Hawes (1996:116) noem ook dat indien die ouers hul beweegredes kommunikeer, die adolessent 'n gevoel van vryheid ervaar en voel dat hy as gelyke behandel word. Volgens Goleman (1996:186) is die bewus wees van eie en ander se emosies en die vermoë om empatie te toon, 'n onderbou vir die hantering en kommunikasie daarvan. Hierdie vaardighede word omsluit deur 'n resente term, naamlik *emosionele intelligensie*. Emosionele intelligensie word in die besonder in hoofstuk 2² beskryf. Emosionele intelligensie veronderstel dat die ouer-adolessent verhouding minder konflik belaaï behoort te wees. Tesame met die kennis van die ouer ten opsigte van die ontwikkelingstake van die adolessent, behoort die ouer tot insig te kom oor die optrede en gedrag van die adolessent.

3. PROBLEEMSTELLING

Die probleem in die praktyk is dat die ouers nie oor vaardighede beskik om hul behoeftes en emosies te kommunikeer nie. Die ouers dra ook nie kennis van die noodsaaklike veranderinge wat die adolessent moet ondergaan in die spesifieke ontwikkelingsfase nie. Daarom word dit as noodsaaklik beskou om 'n program te ontwerp wat die ouer kan bemagtig om sy emosies aan die adolessent te kommunikeer.

² Vergelyk hoofstuk 2, afdeling 5.2

4. DOEL VAN DIE ONDERSOEK

Die hoofdoel van die ondersoek is om die ouer te bemagtig ten opsigte van die kommunikasie van emosies met die adolessent om daardeur die adolessent te begelei tot sosiaal aanvaarbare gedrag.

Hierdie vaardigheid sal as ouerskapvaardigheid geïmplementeer word ten einde die adolessent te begelei tot die suksesvolle aanpassing in die samelewing.

4.1 Doelstellings

- Om die ouers bewus te maak van hul eie gevoelens sodat hulle dit intrapersonlik kan kommunikeer met die doel om hul emosies te identifiseer en in 'n gegewe situasie te benoem.
- Om die ouer bewus te maak van ander se emosies en hul toe te rus met interpersoonlike kommunikasievaardighede met die doel om empatie te toon teenoor ander.
- Om die ouer tot insig te lei dat die kommunikasie van emosies ook die kommunikasie van ander momente soos sosiaal aanvaarbare gedrag en normatiewe momente tot gevolg het.
- Om die ouer te begelei tot 'n aanvaarbare manier om emosies uit te druk.
- Om die ouer se kennis uit te brei aangaande die ontwikkelingstake van die adolessent sodat die ouer insig sal toon ten aansien daarvan met die oog op toereikende begeleiding van die adolessent tot suksesvolle volwassenes.

4.2 Doelwitte

- Om deur middel van die literatuurstudie uitgangspunte aangaande emosies en kommunikasie as subveld van lewensvaardighede teen die agtergrond van emosionele intelligensie te identifiseer.
- Om vir die ouer lig te werp op die ontwikkelingstake van die adolessent.
- Om deur middel van 'n werkswinkel praktiese riglyne aan ouers te verskaf aangaande die kommunikasie van emosies gebaseer op die emosionele intelligensieteorie.

5. AFBAKENING VAN DIE TERREIN

Die hoofbegrippe wat in hierdie navorsing sentraal staan is:

- emosies
- kommunikasie
- emosionele intelligensie
- ontwikkelingstake

Bogenoemde begrippe sal later in die afdeling oor begripsverklaring van nader beskou word. Omdat die begrippe so omvattend van aard is, word die kommunikasie as subveld van lewensvaardighede en in die lig van emosionele intelligensie beskou. Die kommunikasie van emosies word dus in 'n paradigma geplaas waaroor daar nog nie veel navorsing gedoen is nie.

Wanneer daar verder in die navorsingsverslag verwys word na die term *kind* of *adolessent*, word daar verwys na die adolessent in die algemeen. Daar word ook in die algemeen verwys na albei geslagte deur gebruik te maak van persoonlike voornaamwoorde hy en sy. As verwysingsmetode word gebruik gemaak van die Harvard-tegniek.

6. METODE VAN ONDERSOEK

'n Literatuurstudie sal onderneem word om te bepaal watter inligting oor die kommunikasie van emosies in die lig van emosionele intelligensie beskikbaar is. Die ondersoek geskied hoofsaaklik op die terreine van:

- Opvoedkunde
- Sielkunde
- Opvoedkundige Sielkunde
- Maatskaplike werk

Hierdie inligting sal verwerk word en daar sal bepaal word hoe dit in diens van mekaar staan, en ook in hoe 'n mate die kommunikasie van emosies die ontwikkeling van die adolessent ondersteun.

Na afloop van die literatuurstudie sal die bestaande kommunikasievaardighede en literatuur oor emosies en emosionele intelligensie verwerk word tot praktiese riglyne (in die vorm van 'n werkswinkel) aan die ouer van die adolessent, om hom sodoende te bemagtig om die adolessent toereikend te begelei tot volwassenheid.

7. BEGRIPSVERHELDING

Die volgende hoofbegrippe word vervolgens kortliks toegelig. Hierdie begrippe sal meer vollediger omskryf word in hoofstukke 2 en 3:

- emosies
- kommunikasie
- emosionele intelligensie
- ontwikkelingstake

7.1 Kommunikasie

Kommunikasie word in hoofstuk 2³ volledig as subveld van lewensvaardighede bespreek. Lewensvaardighede word as medium geïmplementeer tydens die begeleiding van die adolessent na volwassenheid.

Outentieke kommunikasie is wanneer die ontvanger van die boodskap dit interpreteer ooreenkomsig die wyse waarop die afsender daarvan dit bedoel het (Pretorius1998:189).

Kommunikasie geskied interpersoonlik sowel as intrapersoonlik en kommunikasie kan verbaal of nie-verbaal plaasvind. Emosies word interpersoonlik ervaar en moet gekommunikeer word, hetsy verbaal of nie-verbaal. Kommunikasievaardighede is dus nodig tydens die kommunikasie van emosies.

7.2 Emosies

Strydom (1999:11) beskryf emosies as die reaksies op 'n gebeurtenis in die omgewing wat geëvalueer word deur 'n aktiewe kognitief-fisiologiese-gedragsstelsel wat uniek is vir elke individu. Die term *emosies* word in hoofstuk 2⁴ in die besonder bespreek. Emosies word in die navorsing beskou as die gevoelens wat 'n persoon beleef in sy alledaagse gesitueerdheid. Die emosies word ervaar op reaksie van die gedrag van ander. Emosies is universeel van aard en word daaglik beleef. Daar is egter 'n verskeidenheid van emosies wat in verskillende situasies ervaar word.

³ Vergelyk hoofstuk 2, afdeling 4.1

⁴ Vergelyk hoofstuk 2, afdeling 2.5

Beide die ouer en die adolessent ervaar emosies in 'n gegewe situasie, maar elk ervaar sy eie unieke belewing en die gepaardgaande emosies. Hierdie emosies mag 'n bydraende faktor wees in die kommunikasieproses, wat soms met konflik belaaï is. Daarom is dit belangrik om die emosies te kommunikeer.

7.3 Emosionele intelligensie

Salovey en Mayer (1990:185) verwys na emosionele intelligensie as 'n aantal vaardighede wat nodig is vir akkurate identifisering en uitdrukking van eie emosies en ook dié van ander, die effektiewe regulering van emosies in die self en ook in ander en die implementering van emosies om te motiveer, te beplan en doel te bereik. Betekenisvolle terme soos beminlikheid, respek en selfvertroue ressorteer onder die term. Hierdie kwaliteite dra by tot sosiaal aanvaarbare gedrag. Om emosies te identifiseer en te benoem verg inter-en intrapersoonlike kommunikasievaardighede. Die emosionele intelligensieteorie word dus as riglyn gebruik vir die kommunikasie van emosies.

7.4 Ontwikkelingstake

Volgens Havighurst (1972) stel elke ontwikkelingsfase nuwe *take* aan die individu bekend (vaardighede, houdinge, begrypinge, prestasie) wat hy moet vervul voordat hy na 'n hoër ontwikkelingsvlak kan beweeg (Pretorius 1994b :67).

Die ouer moet beseft dat adolessensie universeel van aard is en dat die veranderinge noodsaaklik is vir verdere groei en ontwikkeling. Die identifisering van ontwikkelingstake tydens adolessensie bied belangrike insigte, enersyds ten opsigte van die adolessent in wat hy moet doen om

volwassenheid te bereik en andersyds ten opsigte van die opvoeder wat die adolessent tot volwassenheid moet lei. Dit is nodig dat die ouer bewus moet wees van die ontwikkelingstake van die adolessent, sodat hy die adolessent sal verstaan en begrip sal toon vir die adolessent se gesitueerdheid.

8. BEPLANNING VAN DIE STUDIE

Daar sal eerstens 'n literatuurstudie onderneem word om vas te stel wat reeds oor die kommunikasie van emosie aangeteken is. Die konstruk sal eklekties benader word en daar sal gepoog word om 'n voorstelling te maak van praktiese riglyne aan die ouer van die adolessent ten opsigte van die kommunikasie van emosies. Die kommunikasie van emosies word as subveld van lewensvaardighede bespreek en word gegrond op die emosionele intelligensieteorie.

Adolessensie as ontwikkelingsfase word in diepte bespreek met die doel om die gesitueerdheid van die adolessent aan die ouer te belig, sodat die ouer die adolessent in sy gesitueerdheid sal verstaan. Die gesinstake word ook breedvoerig uiteengesit omrede die gesinstak en ontwikkelingstak mekaar komplementeer.

Die program word in die vorm van die werkswinkel ontwerp. Daar wil gepoog word om die ouer tot insig te bring dat sy probleme in die konflik belaaide verhouding met sy adolessent, uniek maar ook universeel van aard is. Die ouer moet dus deur middel van eksplorاسie self tot insig kom ten opsigte van die vaardighede wat nodig is tydens die kommunikasie van emosies.

Hiernaas volg 'n kort uiteensetting van die literatuurstudie:

- Hoofstuk 2: Ouerskap, vaardighede en opvoeding
- Hoofstuk 3: Adolessensie as ontwikkelingsfase
- Hoofstuk 4: Navorsingsontwerp
- Hoofstuk 5: Empiriese navorsing
- Hoofstuk 6: Samevatting en bevinding

9. TEN SLOTTE

In hierdie hoofstuk is 'n breedvoerige agtergrond geskep oor die onderwerp. Die beplanning van die navorsingsontwerp is uiteengesit en breedvoerige uiteensetting van die hofterme is verskaf.

In die volgende hoofstuk word die omvangryke onderwerp van die kommunikasie van emosies behandel.

HOOFSTUK 2

OUERSKAP; VAARDIGHEDE EN EMOSIONELE INTELLIGENSIE

1. INLEIDING

Opvoeding is volgens Ferreira (1994:24) 'n eg menslike verskynsel in die leefwêreld tussen volwassenes en kinders wat in reekse opvoeding-situasies openbaar word.

Du Toit en Kruger (1991:5) is dit eens dat opvoeding verwys na die hulp, steun en begeleiding wat 'n volwassene aan 'n kind verleen, om hom te help om 'n volwassene te kan word. Ferreira (1994:24) is van mening dat die opvoedingsverskynsel 'n *intermenslike gebeurtenis* binne die situasie is.

Die feit dat die kind as ontwikkelende persoon steeds self *iemand* wil wees, beteken volgens Van Niekerk (1986:38), nie dat hy weet *hoe* en *wat* hy wil word nie. Dit is 'n ontisiteit dat hy op opvoeding aangewese is.

Van Niekerk (1986:39) is van mening dat opvoeding 'n primêre persoonlike verhoudingsaangeleentheid is wat konkreet gestalte kry langs gevoelsmatige en verstandelike weë. Hy noem verder dat die kind in sy betekening van die meervoudige gestruktureerde wêreld ruimtelik, temporeel, formeel, sosiaal, ensovoort inhoudelik sy ervaringswêreld verbreed, terwyl die wêreld ook vir hom formeel-funksionele betekenis kry.

Volgens Van Niekerk (1986:25) staan die opvoeder en kind deur middel van handeling met mekaar in die volgende opvoedingsverhoudinge: vertrouens, -

gesag- en begripsverhouding. Die volwassene stel sy eie persoonsopenbaring in hierdie verhoudinge teenwoordig en skep 'n klimaat wat die kind se persoonsvoltrekking kan bevorder of demp. Daar is dus sprake van funksionele gebeure wat in die besonder heenwys na die effek van albei partye se handeling op die kind se gevoels- verstands- en normatiewe betekenisgewing.

Samevattend kan gesê word dat die kind aangewese is op die hulp en begeleiding van 'n volwassene. Hierdie opvoeding veronderstel handeling wat vergestalt word in funksionele gebeure binne die opvoedingsverhouding. Dié funksionele gebeure veronderstel weer vaardighede wat die ouers kan inkorporeer tydens die opvoedings-aangeleentheid (ouerskapvaardighede).

2. VAARDIGHEDE

Die einddoel van opvoeding is suksesvolle aanpassing in die samelewing. Om suksesvol in die samelewing te kan funksioneer word vaardighede vereis. Hierdie vaardighede word geïnkorporeer in die ervaringsbesit wat die kind in sy weg na volwassenheid opdoen. Die volwassene wat die kind na volwassenheid begelei behoort dus ook oor vaardighede te beskik.

Die betekenis van die woord *vaardigheid* hou volgens Nelson-Jones (1991:11) die volgende in: *kundigheid, bevoegdheid en bedrewendheid*.

Gove 1981, (Jetto 1997:3) verduidelik die term aan die hand van die *Webster's Dictionary* soos volg: die kennis van die betekenis of metode om 'n opdrag te voltooi; die vermoë om kennis effektief te implementeer tydens die uitvoering van 'n taak; aangeleerde of ontwikkelde aanleg of vermoë; aangeleerde bemagtiging om 'n taak met bevoegdheid uit te voer. Volgens Nelson-Jones (1991:11), is 'n vaardigheid in wese die vermoë om keuses uit te oefen en dit in sekere volgorde te implementeer om 'n vooropgestelde doel te bereik.

Vanuit bogenoemde kan die volgende stelling gemaak word: indien die opvoeding doelmatig van aard is en vaardighede in wese geïmplementeer word om 'n vooropgestelde doel te bereik, kan die ouer gebruik maak van ouerskap-vaardighede om die opvoedingsdoel te bereik. Die ouer kan met ander woorde van vaardighede gebruik maak tydens die opvoedings-aangeleentheid om die kind, (in hierdie geval die adolessent), tot volwassenheid te begelei.

3. OUERSKAP EN VAARDIGHEDE

Damon (1995:171) meld dat Theodore Dix die volgende drie kategorieë van ouerskap benoem:

- empatieke ouerskap
- sosialisering —georiënteerde ouerskap
- doelgerigte ouerskap

Ouers wat empatiek ingestel is fokus op die kind se gevoelens. Doelwitte in hierdie verband staan in diens van kommunikasie en sosialisering tussen ouer en kind (Damon 1995:174). Hierdie doelwit van ouerskap veronderstel nie dat die ouer sal meedoen soos wat die kind dit wil nie, maar dui eerder op die ouer se bewuswees van en reaksie op die kind. Deurdadig dat die kind aanvaarding en responsiviteit vanaf die ouer beleef, neig hy tot ope kommunikasie met die ouer.

Empatieke ingesteldheid van die ouer lei volgens Damon (1991:174) tot die volgende:

- versterking van die vertrouensverhouding (die kind aanvaar die insae van die ouer)
- vermindering van die moontlikheid van konflik tussen ouer en kind
- ontwikkeling van toereikende sosialiseringvaardighede

- verbetering van kommunikasievaardighede (wat ook sosiale verhoudings in die algemeen verbeter)
- die kind ervaar dat hy in staat is om doelwitte te bereik wat by hom 'n gevoel van kontrole en beheer verskaf (kind en ouer bereik gesamentlike doelwitte)
- aanmoediging van die aanleer van ander vaardighede by die kind (hy toon insig in daardie vaardighede wat vir hom sosiaal voordelig is).

Die sosialiserings-georiënteerde ouerskapvaardigheid, asook doelgerigte ouerskapvaardigheid word slegs kortliks aangeraak, aangesien die fokus van die studie op empatieke ouerskap sal val. Ouers wat sosialiserend ingestel is, fokus op die kind se leer en ontwikkeling. Dit sluit in kennis en vaardighede wat sosiaal aanvaarbare gedrag tot gevolg het. Ten opsigte van doelgerigte ouerskapvaardighede, noem Damon (1991:175) dat dié doelwitte eie is aan die ouer en tot voordeel van die ouer self strek. Bogenoemde drie vaardighede moet egter in ewewigtige verhouding staan om ontoereikende opvoeding uit te skakel.

Ouerskap is volgens Hicks (1998:1) die volle verantwoordelikheid wat die ouer teenoor die kind opneem, totdat daardie kind volwassenheid bereik. Een van die belangrikste ouerskapvaardighede is volgens Elias et al. (1999:25) om die kind te begelei na sosiaalvaardige en emosioneelwelgestelde volwassenheid. Ouerskapvaardighede is (eweneens opvoeding) daarop gerig om die adolessent tot sosiaal aanvaarbare gedrag te begelei. Sosialisering en kommunikasie staan soos reeds genoem, in diens van ouerskap en opvoeding. Indien suksesvolle aanpassing in die samelewing en emosionele welgesteldheid van die adolessent as 'n opvoedingsdoel gesien word en kommunikasie in diens van sodanige opvoeding staan, kan die kommunikasie van emosies as vaardigheid deur die ouer geïmplementeer word.

Die doel van hierdie navorsing is om die ouer te bemagtig om die adolessent lewensvaardig op te voed, met spesifieke verwysing na die kommunikasie van emosies, gebaseer op emosionele intelligensie. Daar is reeds genoem dat die ouer van vaardighede gebruik maak om die adolessent te begelei na volwassenheid.

Die adolessent moet dus met lewensvaardighede toegerus word. Aangesien kommunikasie 'n subveld van lewensvaardighede is, word lewensvaardighede vervolgens in die besonder bestudeer.

4. LEWENSWAARDIGHEDE

Lewensvaardighede is volgens Nelson-Jones (1991:13) die persoonlike verantwoordbare opeenvolging van keuse in spesifieke psigologiese areas wat bevorderlik is vir die individu se welstand. 'n Persoon benodig egter 'n aantal lewensvaardighede wat in ooreenstemming staan met sy ontwikkelingstake en spesifieke lewensprobleme.

Kruger (1998:17) noem dat 'n lewensvaardige persoon oor die kennis, vaardighede, waardes en houdings beskik wat nodig is vir 'n betekenisvolle bestaan.

Louw (1993:117) beskou lewensvaardighede as daardie vaardighede en vermoëns wat 'n persoon benodig om sy lewe in stand te hou en terselfdertyd ook te verryk. Dit verwys na die gedrag-gebaseerde psigologiese leerwording wat 'n persoon benodig om voorspelbare ontwikkelingstake te hanteer.

Gedurende die ontwikkeling van die mens is 'n aantal lewensvaardighede nodig wat volgens Jetto (1997:5), gedurig aangepas behoort te word. Suksesvolle aanpassing van die individu bring mee dat die persoon sy lewensuitdagings suksesvol sal kan hanteer.

'n Lewensvaardige persoon maak dus verantwoordelike keuses op grond van aangeleerde kennis tydens die wordingsproses. Dit hang saam met sy aanpassing by sy milieu, wat meebring dat hy in totaliteit suksesvol kan funksioneer in sy gesitueerdheid. Die aanleer van lewensvaardighede is fundamenteel in die bemagtiging van 'n persoon om 'n betekenisvolle lewe te lei binne 'n snel veranderende samelewing.

Dispuut heers tans oor die korrekte gebruik van die term *lewensvaardighede* of *lewensoriëntering*. Aangesien die klem van hierdie studie op *ouerskapvaardighede* val, sal die term *lewensvaardighede* gebruik word. Die terme *ouerskapvaardighede* en *lewensvaardighede* komplementeer mekaar ten opsigte van woordsamestelling.

Lewensvaardigheid is 'n sambreelterm. Vele programme is ontwikkel met 'n groot verskeidenheid uiteensettings van subvelde van die lewensvaardighedsprogram. Gazda en Brocks (1985:3) onderskei in hul ondersoek *Foundations of Counselling and Human Services*, 300 lewensvaardighede in 'n taksonomie van 4 generiese kategorieë, naamlik:

- interpersoonlike kommunikasie en verhoudinge
- algemene fisiese en psigiese welstand
- identiteitsontwikkeling
- probleemoplossing en besluitneming

Schinke en Gilchrist (1984:186) verdeel lewensvaardighede soos volg onder die volgende subvelde:

- interpersoonlike verhoudinge
- hantering van seksualiteit
- stres hantering
- voorbereiding vir beroep
- ontwikkeling van sosiale verantwoordelikheid

Kruger (1998) verskaf ten opsigte van lewensvaardighede 'n modale uiteensetting van Kurrikulum 2005, wat soos volg daaruit sien:

- selfkennis
- selfkonsep
- verhoudingsvaardighede
- sensitiwiteit ten opsigte van eie en ander se lewens-en-wêreldbeskouing
- menseregte

- probleemoplossingstrategieë
- besluitnemingsvaardighede
- beroepsverkenning
- gesonde en gebalanseerde leefstyl
- die belangrikheid en genot van effektiewe menslike beweging en ontwikkeling

Slegs enkele subvelde is genoem, omrede die wye verskeidenheid daarvan. Die omvattenheid van die subvelde mag wel verbind word met die feit dat lewensvaardighede geïnkorporeer word in die holistiese ontvouing van die mens in totaliteit.

Om die parameters van hierdie studie vas te lê, word daar op kommunikasievaardighede gefokus, veral ten opsigte van die kommunikasie van *emosies* tussen ouer en adolessent.

4.1 Kommunikasie

Die doel en betekenis van kommunikasie word vervolgens bespreek:

4.1.1 Vroeë navorsing oor kommunikasie

Leo (1987:23) noem dat navorsing oor kommunikasie voor 1970 gefokus het op *goeie* kommunikasie in die algemeen. Vroeë navorsing het gefokus op die familie-interaksie waar die strukturele aspekte aandag geniet het bo dié van inhoudelike kommunikatiewe aspekte.

Teen 1961 het Gibb 'n paradigmaskuif meegebring met sy fokus op die inhoud van kommunikasie, eerder as op strukturele aspekte. Gibb het ook interaksionele groepe begin bestudeer. Navorsers soos Patterson, Reid en Alexander het op Gibb se navorsing voortgebou. In

1983 begin die navorsing klem lê op vaardighede wat nodig is vir kommunikasie. Volgens Leo (1987:45) was daar vroeër 'n onderliggende aanname dat die verhouding tussen die ouer en die adolessent met konflik gelaai en gespanne was. Waar navorsing vroeër op die konflikverhouding tussen ouer en adolessent gefokus het en kommunikasievaardighede gebruik is om konflik op te los, verskuif navorsers soos Leo, Goleman en Elias et.al. die fokus na 'n toereikende ouer-adolessent verhouding.

Vele navorsers het sedertdien definisies van kommunikasie gekonstrueer en uiteensettings verskaf van wat kommunikasievaardighede skyn te wees. Resente uiteensettings en definisies van kommunikasie en kommunikasievaardighede word vervolgens bespreek.

4.1.2 Kommunikasie: betekenis

Outentieke kommunikasie is volgens Pretorius (1998:189) wanneer die ontvanger van 'n boodskap dit interpreteer ooreenkomstig die wyse waarop die afsender dit bedoel het.

Pretorius (1998:189) noem dat die kind slegs deur middel van kommunikasie met sy medemens selfaktualisering kan bereik, sy sosiaal-kommunikatiewe moontlikhede kan verwerklik en 'n selfkonsep vorm. Goleman (1996:194) is van mening dat die mens se wil en vermoë hom rig tot die mededeling van idees, gevoelens en konsepte. Hierdie wil om homself te verbaliseer vereis dat die persoon die mededeler moet kan vertrou en dat hy genot sal put uit die samesyn.

Marais (1987:158) verwys na interpersoonlike kommunikasie en intrapersoonlike kommunikasie. Intrapersoonlike kommunikasie kan omskryf word as die kommunikasie van 'n individu met homself wat vorme van denke en innerlike *gesprekvoering* met die *self* omvat.

Die kodering en dekodeering van sintuiglike informasie hang volgens Marais (1987:158) ten nouste saam met intrapersoonlike kommunikasie, aangesien die mens emosioneel self met sy individuele gewoontes by alle vorme van kommunikasie betrokke is.

By intermenslike kommunikasie is volgens Pretorius (1998:189) nie slegs die verbale boodskap van belang nie, maar ook die nie-verbale boodskap, gekommunikeer deur liggaamshouding, gebare, stemtoon, gesigsuitdrukkings, faktore van die situasiebodskap, ensovoort. Emosies word volgens Goleman (1996:96) selde verwoord, maar eerder op 'n ander manier uitgedruk, soos hierbo genoem. Net soos wat woorde *denke* verwoord, so verwoord nie-verbale kommunikasie *gevoelens* (Goleman 1996:96). Goleman (1996:97) is van mening dat indien 'n persoon oor die vermoë beskik om die nie-verbale kommunikatiewe momente te lees, daardie persoon emosioneel meer aangepas is en ook sensitiwiteit toon, wat hom meer populêr maak in die sosiale konteks.

Samevattend kan die volgende kortliks oor kommunikasie genoem word ten einde die parameters van die studie vas te lê:

- kommunikasie geskied interpersoonlik sowel as intrapersoonlik
- kommunikasie kan verbaal of nie-verbaal plaasvind.

In die voorgaande bespreking is kommunikasie as subveld van lewensvaardighede en as komponent van die titel uiteengesit. Daar kan nou oorgegaan word na die bestudering van emosies.

5. EMOSIES

Definisies van emosies sien as volg daarna uit.

5.1 Definisie van emosies

Salovey en Mayer (1990: 185) is van mening dat emosies ontstaan as 'n reaksie op gebeurtenis. Hierdie gebeurtenis (hetsy intern of ekstern) het 'n positiewe of negatiewe betekenis vir die individu.

Strydom (1999:10) verwys na Oatley en Jenkins (1996), wat emosies soos volg uiteensit:

Wanneer 'n persoon 'n gebeurtenis as van belang evalueer ten opsigte van 'n saak of prioriteit, word 'n emosie veroorsaak. Hierdie emosie sal as positief beleef word indien dit die saak bevoordeel en as negatief beleef word indien dit die saak benadeel.

- Emosie veronderstel beplanning en 'n gereedheid om oor te gaan tot 'n handeling. 'n Gevoel van dringendheid om op te tree word beleef. Ander kognitiewe prosesse kan dié dringendheid onderbreek of daarmee kompeteer.
- Emosies word beskou as 'n eiesoortige kognitiewe staat en gaan gepaard met liggaamsveranderings, -uitdrukkings en -aksies.

Strydom (1999:11) beskryf emosies as reaksies op gebeurtenisse in die omgewing wat geëvalueer word deur 'n aktiewe kognitief-fisiologiese-gedragsstelsel wat uniek is aan elke individu. Indien die kind, volgens Strydom (1999:12), nie toegerus word om hierdie evaluering-sistelsel na wense te ontwikkel nie, kan stormagtige jare tydens adolessensie verwag word. Sy is van mening dat die adolessent weens liggaams-en omgewingsveranderinge ook probleme ondervind om verandering en interpersoonlike probleme te hanteer.

Strydom (1999:12) noem verder dat indien die adolessent 'n situasie verkeerd opsom of interpreteer, sy reaksie daarop moontlik onvanpas sal wees en intra- en interpersoonlike problematiek kan ontstaan.

Salovey en Mayer (1990:186) is van mening dat emosies aanpasbaar is en transformasie in persoonlike en sosiale interaksie verrykende ervaring tot gevolg kan hê.

In die literatuur word daar verwys na die emosionele vaardighede as emosionele intelligensie. Vervolgens sal emosionele intelligensie van nader beskou word.

5.2 Emosionele intelligensie

Shapiro (1998:5) wys daarop dat die term *emosionele intelligensie* in 1990 vir die eerste keer gebruik is deur die sielkundiges Peter Salovey (Universiteit van Havard) en John Mayer (Universiteit van New Hampshire). Die term is gebruik om emosionele kwaliteite wat nodig was vir sukses te beskryf. Emosionele kwaliteite word soos volg deur Shapiro (ibid) uiteengesit:

- empatie
- uitdrukking en verstaan van gevoelens
- selfbeheer
- onafhanklikheid
- aanpasbaarheid
- deursettingsvermoë
- die vermoë om interpersoonlike probleme op te los
- vriendelikheid
- respek
- minzaamheid
- beminlik

Salovey en Mayer (1990:189) definieer emosionele intelligensie as die vermoë om eie emosies en dié van ander te monitor en om te kan diskrimineer tussen emosies sodat dit geïmplementeer kan word in eie denke en optrede. Bogenoemde outeurs postuleer dat lewensake en kognitiewe take deur die affektiewe informasie onderbou word, maar hulle erken ook dat elke individu uniek is. Sy of haar vaardighede sal dus ook uniek wees.

Goleman (1996:3-13) bou voort op Salovey en Mayer en definieer emosionele intelligensie kortliks soos volg; die vermoë van 'n persoon om homself te reguleer en met ander oor die weg te kom. Hy fokus veral op selfbewustheid, 'n vermoë wat die ontleding en evaluering van die self moontlik maak. Goleman (1996:268) konstrueer die volgende drie komponente van emosionele intelligensie:

- Selfbewustheid:
 - erkenning van eie emosies en benaming daarvan
 - erkenning van die verbintenis tussen denke, gevoelens en gedrag
 - selfbeskouing ten opsigte van goeie en swak eienskappe

- Hantering van emosies:
 - bewustheid van ander se emosies wat hul gedrag mag rig
 - ontwikkeling van vaardighede om hul emosies te hanteer
 - besluitneming en gepaardgaande verantwoordelikhede

- Die vermoë om empatie te toon.
 - begryp ander se gevoelens
 - neem ander se perspektiewe in ag

Die term, emosionele intelligensie, mag dalk verwarring skep dat die konsep meetbaar is, dit is nie die geval nie. Alhoewel emosionele intelligensie nie meetbaar is nie, is dit wel betekenisvol (Shapiro 1998:10). Kwaliteite soos beminlikheid, respek vir ander en selfvertroue, kan nie gemeet word nie, maar kan wel erken word in die gedrag van mense. Hierdie kwaliteite is bydraend tot die sosiale aanpasbaarheid en sukses in die sosiale situasie. Emosionele intelligensie is minder geneties bepalend as die kognitiewe intelligensie kwosient. Om dié rede word daar geleentheid geskep vir ouers en opvoeders om die kinders, in die geval adolessente, met vaardighede toe te rus, om sosiaal suksesvol te funksioneer.

Salovey en Mayer (1990:185) verwys na emosionele intelligensie as 'n aantal vaardighede wat nodig is vir akkurate identifisering en uitdrukking van eie emosies en ook dié van ander. Die effektiewe regulering van emosies in die self en ook in ander en die implementering van emosies om te motiveer, beplan en doel te bereik.

Indien emosionele intelligensie die akkurate identifisering en regulering van emosies is, vereis dit van die persoon kommunikasievaardighede.

Samevattend kan die kommunikasie van emosies soos volg uiteengesit word:

- bewus wees van eie en ander se emosies
- regulering en hantering van emosies
- die vermoë om empatie te toon

Vervolgens gaan die drie essensies van emosionele intelligensie en die kommunikasievaardighede wat nodig is vir die vaardigheid, uiteengesit word.

5.2.1 Bewus wees van eie en ander se emosies

Buck (1984:46) maak die volgende stelling: *Awareness of one's own emotional state can be seen to be useful in the regulation and coordination of one's behavior, just as the communication of emotional information is useful in the regulation and coordination of social behavior.*

Salovey en Mayer (1990:189) noem dat die individu bewus moet wees van eie emosies. Hierdie vermoë sluit onder meer in om tussen emosies te differensieer en om dié emosies te benoem, verder noem hulle dat emosies in simboliese kodes vevat behoort te word, om die vasgelegde emosies te gebruik tydens die verstaan en interpretasie van gedrag.

Om op die affektiewe domein toereikend te funksioneer, volgens Goleman (1996:268) behoort die individu bewus te wees van sy eie emosies soos wat dit voorkom in 'n gegewe situasie. Om hierdie vaardigheid effektief te implementeer, moet die individu oor genoegsame selfkennis beskik aangaande sy eie potensialiteit ten op sigte van sy eie goeie en swak punte.

Interpersoonlike intelligensie soos wat Salovey en Mayer (1990:189) die vaardigheid benoem, sluit onder meer ook die vermoë in om ander se emosies te monitor en te implementeer tydens die voorspelling van ander se gedrag.

Baie van dié kommunikasie, volgens Salovey en Mayer (1990:193), geskied deur middel van nie-verbale kommunikasie kanale.

Nie-verbale persepsie van emosies dra by tot toereikende interpersoonlike verhoudings, aldus Salovey en Mayer (1990:193).

Nie-verbale persepsie verwys na die vermoë om bewus te wees van die ander se emosies.

Hierdie vaardighede spreek van emosionele intelligensie, omdat daar sprake is van die prosessering van die inligting van binne die organisme. Verder noem Salovey en Mayer (1990:193) dat 'n persoon oor minimum vaardighede behoort te beskik om sosiaal toereikend te kan funksionaliseer.

Bewuswording van emosies, hang gedeeltelik af van die verbalisering daarvan, aldus Salovey en Mayer (1990:191). Hierdie sosiale leer interaksie veronderstel introspeksie. Salovey en Mayer (1990:191) is ook van mening dat redelik min navorsing gedoen is oor die verskillende style van uitdrukking van emosies.

Nelson-Jones (1991:13) beklemtoon die belangrikheid van die erkenning van eie gevoelens. Om emosies te identifiseer en te benoem verg toereikende woordeskat. Hierdie woordeskat behoort genoegsame beskrywende woorde te bevat om die gevoelsmatige te beskryf. Woorde soos ang, geluk, geïrriteerd, gefrustreerd, ongelukkig, bang, bly ensovoort resulteer almal onder die emosionele woordeskat. Goleman (1996:268) is van mening dat toereikende emosionele woordeskat die individu in staat stel om die samehang tussen denke, gevoelens en gedrag in te sien.

Emosionele onbewustheid mag volgens Elias et.al. (1999:25), emosionele skakings tot gevolg hê. Emosionele skakings *emotional hijackings*, gebeur wanneer die persoon oorspoel word met intense emosies wat veroorsaak dat die persoon optree sonder om te dink.

Die bewustheid van eie emosies en dié van ander, is 'n bydraende faktor tot die erkenning en implementering van emosies tydens probleemoplossing en regulering van gedrag, aldus Salovey en

Mayer (1990:189). Indien dit die geval is, kan emosionele bewustheid dus die verhouding tussen die adolessent die ouer ten voordeel strek.

Vanuit bogenoemde kan daar nou samevattend na die volgende voordele van emosionele bewustheid verwys word:

Emosionele bewustheid:

- bevorder die identifisering van emosies en die benaming daarvan
- maak die bespreking van gevoelens moontlik binne die familie verband
- maak onderlinge verbandlegging tussen gevoelens en gedrag moontlik
- laat nie toe dat gevoelens besluitneming oorheers nie
- skep ruimte vir interpersoonlike-kommunikasie, sowel as intrapersoonlike-kommunikasie

5.2.2 Regulering en hantering van emosies

Hantering van emosies sluit volgens Salovey en Mayer (1990:195), die volgende in:

- monitor
- evalueer
- reguleer van emosies

Emosionele selfbewustheid is 'n onderbou vir die hantering van emosies. Eers wanneer 'n persoon se emosies, volgens Goleman (1996: 268) geïdentifiseer is, is dit moontlik om dit te hanteer.

Goleman (ibid) noem verder dat die hantering van emosies

verantwoordelikheid van keuses tot gevolg het. Elias et.al. (1999:57) is van mening dat deur die bewustheid van emosies en die hantering daarvan, die adolessente geleer word om vir hulself te dink in plaas daarvan om aan hulle voor te sê.

Vandaar die mening dat die ouer as fasiliteerder moet op tree vir die adolessent se denke en probleemoplossingsvaardighede. Die ouer moet volgens Elias et.al. (1999:58) nie namens die kind besluite neem nie en ook nie die kind se probleem probeer oplos nie.

Die ouer moet op 'n vaardige manier begeleiding verskaf aan die adolessent ten opsigte van die regulering van emosies, sodat die adolessent deur eie denke tot verantwoordelike gedrag sal neig. Hierdie vryheid wat die ouer aan die adolessent verskaf, veroorsaak dat die adolessent voel dat hy as gelyken behandel word.

Goleman (1996:119) noem dat persone wat ekspressie van emosies monitor, daartoe neig om meer ingesteld te wees op ander se gedrag en reaksies. Dit is met ander woorde moontlik om nie-verbale kommunikasievaardighede toe te pas. Hierdie vermoë stel die persoon in staat om sosiaal aanvaarbaar op te tree.

Hicks (1988:12) is van mening dat indien die ouer die gemoedstoestande kan identifiseer, hy daarmee kommunikasie kan fasiliteer. Almal beskik egter nie oor dieselfde vermoëns om emosies te verstaan en tot uitdrukking daarvan te kom nie (Salovey en Mayer 1990:191). Hulle is van mening dat hierdie verskille verduidelik kan word aan die hand van onderliggende vaardighede wat nodig is om emosies te verstaan en tot uitdrukking daarvan te kan kom. Hierdie vaardighede is ook bydraend tot die algemene welstand van die mens.

Aan die hand van bogenoemde kan die aanname gemaak word dat indien die adolessent bewus is van sy emosies en op 'n vaardige manier deur die ouer begelei word, sal hy in staat wees om sy emosies te reguleer en te kommunikeer.

5.2.3 Die vermoë om empatie te toon

Empatie is volgens Goleman (1996:268) die vermoë om ander mense se gevoelens en persepsies te verstaan en dit te respekteer. Elias et al. (1999:11) noem dat emosionele bewustheid 'n moontlikheidsvoorwaarde is om empatie te toon. Die mate waartoe 'n persoon bewus is van sy eie gevoelens en ook die emosies van ander, bepaal volgens Elias et al. (ibid) die ontwikkeling van sensitiwiteit teenoor ander, met ander woorde konsiderasie vir ander.

Salovey en Mayer (1990:194) verwys na empatie as die vermoë om ander se gevoelens te verstaan en om daardie emosies self te probeer herleef binne jou self.

Empatie verg vaardighede om bewus te wees van ander se emosies, Salovey en Mayer (1990:195)

Hawes (1996:115) noem dat empatie tussen ouer en adolessent 'n gunstige en gesonder atmosfeer vir die ontwikkeling van die adolessent skep. Wanneer 'n persoon positief identifiseer met 'n ander, sal daardie persoon verrykende lewenservaringe beleef met minder stres, aldus Salovey en Mayer (1990:194).

Wanneer die *adolessent* dus positief met sy *ouer* kan identifiseer ten opsigte van sy emosies en empatie kan toon, sal hy verrykende lewenservaringe opdoen.

Volgens Hicks (1988:13) vereis empatie luistervaardighede en ook toepaslike reaksies daarop. Om empatie te toon vereis verder ook nie-verbale kommunikasievaardighede.

As empatie die vermoë is om ander se gevoelens te verstaan, vereis dit kommunikasie van die emosies met die oog daarop om die emosies te verstaan.

Empatie blyk dus die volgende te wees, volgens Salovey en Mayer (1990:194-195):

- om 'n ander persoon se persepsie te verstaan
- om effektief met 'n ander se emosies te identifiseer
- om 'n soort gelyke respons te ervaar as reaksie op die identifisering van emosies
- en om op die interne ondervindinge en belewinge te reageer in terme van gedrag of kommunikasie

Vervolgens gaan vaardighede ten opsigte van die kommunikasie van emosies bespreek word.

5.3 Vaardighede ten opsigte van die kommunikasie van emosies

Shapiro (1998:174-176), bied die volgende uiteensetting van vaardighede wat nodig is om op 'n emosioneel intelligente manier te kommunikeer:

Vaardigheid:

- Uitdrukking van behoeftes:

Metode:

- Druk gevoel uit, verskaf redes vir die gevoelens en maak verwagtings duidelik.

- Deel persoonlike inligting mee:
 - Praat oor eie belangstellings en onderwerpe wat vir die persoon self interessant is.
- Moduleer eie reaksies ten opsigte van verbale en nie-verbale leidrade van ander:
 - Gee aandag aan hoe en wat die ander persoon sê. Kommunikasie is soos 'n wipplank: dit neem twee om dit te laat werk.
- Stel vrae aangaande die ander persoon:
 - Wees nuuskierig. Vind soveel moonlik uit oor die ander persoon.
- Bied hulp en ondersteuning aan:
 - Wees bewus van ander se behoeftes.
- Bied uitnodigings aan die ander persoon:
 - Nooi die persoon uit om aan aktiwiteite deel te neem.
- Verskaf positiewe en opbouende terugvoer:
 - Gee terugvoer oor aangename idees en gedagtes wat die persoon noem.
- Bly betrokke in die kommunikasie-proses:
 - Moenie besig bly met ander aktiwiteite nie. Moenie die onderwerp verander nie.
- Wees 'n goeie luisteraar:
 - Stel vrae. Vra vir meer inligting en verduidelikings.
- Bewys meegevoel met ander persoon:
 - Klankbord die ander persoon se gevoelens.

voel met ander
persoon:

- Toon belangstelling in die ander persoon:
- Toon aanvaarding.
- Toon affeksie en goedkeuring:
- Toon empatie:
- Bied hulp aan en maak voorstelle wanneer van pas.

gevoelens.

- Glimlag. Knik die kop. Maak gereelde oogkontak. Stel relevante vrae.
- Luister na die ander persoon se idees. Probeer iets wat die ander persoon aanbeveel het.
- Gee 'n klop op die skouer. Stel die persoon gerus deur aanvaarding uit te druk.
- Verbaliseer die ander persoon se gevoelens.
- Stel iets nuuts voor en bied hulp aan.

Bogenoemde vaardighede kan geïnkorporeer word tydens die kommunikasieproses. Dié vaardighede kan as riglyne dien tydens die kommunikasie met adolessente. Om die adolessent in sy gesitueerdheid te verstaan, word daar 'n uiteensetting verskaf van die ontwikkelingstake van die adolessent in hoofstuk 3. Alvorens die ontwikkelingstake van die adolessent in diepte bespreek word, gaan die ontwikkelingstake en die emosionele intelligensie kortliks behandel word.

5.4 Ontwikkelingstake en emosionele intelligensie

Wanneer 'n persoon ontwikkelingstake met verskeie vaardighede soos emosionele intelligensie benader, sal hulle 'n voordeel hê om probleme op te los en om suksesvol aangepas te wees, aldus Salovey en Mayer (1990:200).

Hierdie individue sal meer kreatief en aanpasbaar wees en vinniger 'n alternatief vind ter oplossing van die probleem.

Strydom (1999:28-29) verskaf die volgende uiteensetting van die ontwikkelingsniveau van die adolessent. (Gouws en Kruger 1994:7; Van den Aardweg & Van den Aardweg 1993:244; Vrey 1993:20; Woolfolk 1993:64-68.) :

- **Liggaamlike ontwikkelingsniveau:**
Die uitdrukkings van emosies geskied deur middel van gesigs- en liggaamsuitdrukkings. Die opwelling van emosies het ook volgens Strydom (1999:28) 'n biologiese komponent wat byvoorbeeld tranes veroorsaak, die hartklop versnel, ensovoort.
- **Kognitiewe ontwikkelingsniveau:**
Aspekte soos intelligense, denke, kreatiwiteit en probleemoplossingsvaardighede word hieronder geklassifiseer. 'n Verband tussen emosies en kognisie bestaan. Denke kan gevoelens opwek en gevoelens kan sekere denke stimuleer.
- **Sosiale ontwikkelingsniveau:**
Met verwysing van interpersoonlike kontak noem Strydom (1999:29) dat emosies in die meeste gevalle binne 'n sosiale situasie ontlok word. Die adolessent tree dus ooreenkomstig gebeure binne die sosiale milieu op.
- **Affektiewe ontwikkelingsniveau:**
Die emosionele ontwikkeling van die adolessent volg as gevolg van hormonale en groot fisiese veranderinge, 'n onstabiele en onvoorspelbare roete.
- **Normatiewe ontwikkelingsniveau:**
Die adolessent ervaar volgens Strydom (ibid) godsdienste op 'n diep emosionele vlak en laat hom deur sy gevoel oorspoel. Die adolessent sal opstandig raak indien sy emosionele behoeftes nie

aangespreek word nie. Hy sal byvoorbeeld die gevestigde gebruike veroordeel en bevraagteken.

Na die afgehandelde uiteensetting van die plek van emosionele intelligensie in die ontwikkelingstadium van die adolessent word daar in die volgende hoofstuk in groter besonderheid verwys na die ontwikkelingstake van die adolessent. Die rede waarom die ontwikkelingstake spesifiek uiteengesit word is, omdat dié take na die doel van opvoeding verwys.

Om hoofstuk 2 te verbesonder, kan die volgende belangrike essensies uitgelig word:

6. KOMMUNIKASIE VAN EMOSIES GEBASEER OP EMOSIONELE INTELLIGENSIE-TEORIE

KOGNITIEWE FUNKSIONERINGSNIVEAU	SOSIALE FUNKSIONERINGSNIVEAU	NORMATIEWE FUNKSIONERINGSNIVEAU
<ul style="list-style-type: none"> • Identifisering • Benaming • Besluitnemingsvaardighede • Probleemoplossingsvaardighede • Kontroleer • Beplan • Verandering van strategie 	Effektiewe hantering van verhoudings met: <ul style="list-style-type: none"> • Ouers • Portuur • Teenoorgestelde geslag 	<ul style="list-style-type: none"> • Lewensgeoriënteerde adolessent • Sosiaal aanvaarbare gedrag • Vastgestelde waardesisteme • Realistiese lewensbeskouings • Realistiese wêreldbeskouing • Realistiese mensbeskouing
AFFEKTIEWE FUNKSIONERINGSNIVEAU		
<ul style="list-style-type: none"> • Bewus wees van eie emosies 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewus wees van ander se emosies • Vermoë om empatie te toon 	<ul style="list-style-type: none"> • Aanwending van emosies
KOMMUNIKASIE VAN EMOSIES		

6.1 Ter verduideliking van tabel

Aangesien emosie onder die affektiewe funksioneringsniveau resulteer, word die kommunikasie van emosies direk deur die volgende affektiewe vaardighede beïnvloed:

- bewus wees van eie emosies
- bewus wees van ander se emosies
- hantering van emosies
- vermoë om empatie te toon

Die affektiewe funksioneringsniveau kan egter nie verabsoluteer word nie en is onderskeibaar van die ander funksioneringsniveaus, hoewel nie skeibaar nie. Gevolglik word dit sterk beïnvloed deur die ander funksioneringsniveaus.

Die kognitiewe funksioneringsniveau vereis onder meer die identifisering en benaming van die emosie ten einde bewus te wees van die emosie. Verder beïnvloed die emosie die besluitnemings- en probleemoplossingsvaardighede indien dit nie bewustelik gereguleer word nie. Gevolglik vereis die regulering van emosies die volgende vaardighede van die affektiewe funksioneringsniveau:

- kontrolering
- beplanning
- verandering van strategie

Effektiewe affektiewe en kognitiewe funksionering bring mee dat die sosiale funksioneringsniveau toereikend voltrek word en die volgende

meebring: effektiewe interpersoonlike verhoudings met onder andere ouers, portuurgroep en die teenoorgestelde geslag.

Effektiewe funksionering op die affektiewe, kognitiewe en sosiale funksioneringsniveau het 'n toereikende funksie ten opsigte van die normatiewe funksionering. Toereikende funksionering ten opsigte van die normatiewe niveau resulteer in 'n lewens-georiënteerde adolessent wat sosiaal aanvaarbare gedrag toon. Hierdie adolessent beskik oor 'n vasgestelde waardesisteen en 'n realistiese lewens-, wêreld-, en mensbeskouing. Dié vaardighede het weer sosiaal aanvaarbare gedrag by die adolessent tot gevolg wat eweneens verbind kan word met die effektiewe kommunikasie van emosies.

Vanuit die inligting soos hierbo uiteengesit blyk dit dat die volgende vaardighede by 'n persoon nodig is vir die effektiewe kommunikasie van emosies:

- vermoë om effektief te luister (luistervaardighede sluit in die boodskap wat oorgedra word deur verbale en nie-verbale kommunikasie)
- die individu moet in staat wees om beurte te maak tydens die kommunikasieproses
- gevoelens moet geharmonieer word
- opoffering moet gemaak word
- konsensus moet bereik word
- eie gevoelens moet duidelik uitgedruk word sonder 'n aanvallende en of beskuldigende benadering tot die ander party
- die vermoë tot effektiewe besluitneming en die bedinging om alternatiewe oplossings
- selfbeheer ten opsigte van impulse wat in 'n gegewe situasie ontstaan
- die vermoë om emosies by die situasie aan te pas

- doelgeoriënteerdheid (erkenning van die impak van hoop en optimisme)
- bewustheid van *af* dae (selfbeheer, doelgerigheid en die bewustheid van eie en ander se emosies)
- self-weerkaatsing is noodsaaklik (reguleer en pas strategieë aan as dit ontoepaslik vir die gegewe situasie skyn te wees)

7. SLOT

Die kommunikasie van emosies is hierbo uiteengesit. Hierdie vaardigheid staan in diens van ouerskapvaardighede en die opvoeding van die adolessent. Tog moet die adolessent sekere take bemeester in sy ontwikkeling as mens. Hierdie ontwikkelingstake dien as doel vir die opvoeding van die adolessent en dus ook die kommunikasie van emosies. Vervolgens word die ontwikkelingstake van die adolessent behandel.

HOOFSTUK 3

ADOLESENSIE AS ONTWIKKELINGSFASE

1. INLEIDING

In die vorige hoofstuk is die kommunikasie van emosies as subveld van lewensvaardighede beskryf. Vir die ouer om empatie teenoor die adolessent te kan toon en die emosies van die adolessent te verstaan, moet hul insig hê in die ontwikkelingsfase van die adolessent.

Voordat die ontwikkelingstake van die adolessent uiteengesit word, moet die adolessent in sy ontisiteit beskou word. Aan die hand van verskeie outeurs word oriënterende omskrywinge, beskrywinge, definisies, onderskeidings en afbakenings met betrekking tot die adolessensie-fase vervolgens aangebied.

2. ADOLESSENSIE

'n Omskrywing van adolessensie word gegee met uiteensetting van die ontwikkelingstaak van die adolessent.

2.1 Omskrywing van adolessensie

Hierdie fase word as die tweede koppigheidsperiode, onrusperiode en stroomversnelling in die ontwikkeling van die opvoeding beskou. Dit is in dié jare waarin die oorgang tussen kindheid en volwassenheid voltrek word.

Mussen, Conger en Kagen (1990:568) is van mening dat meeste verandering en groei tydens adolessensie en veral vroeë adolessensie plaasvind. Hierdie verandering vind fisies, seksueel, psigologies en kognitief plaas en vra sosiale aanpassing ten opsigte van ouers, ouderdomsgroep, onderwysers en die samelewing as sodanig. Adolessensie word ook gesien as die ontwikkelingsfase wat die persoon vanaf kinderjare begelei tot volwassenheid, aldus Hoffnung en Seifert (1987:591). Die verantwoordelikhede en rolverwagtinge van die adolessent kan volgens Hoffnung et al. (1987:591), juis as gevolg van 'n snel transformerende samelewing, nie met sekerheid vasgelê word nie.

Hoffnung et al. (1987:591) is dit eens dat adolessensie belangrike fisiese veranderinge beteken en gepaardgaan met psigiese aanpassing. Hierdie aanpassing mag vir sommige adolessente stormagtig van aard wees, terwyl dit vir ander 'n rustige proses mag wees. Vir die meeste adolessente en hul families gaan hierdie *storm en drang* fase gepaard met konflik en wisselende gevoelens.

Adolessensie is volgens Papalia (1981:344) die aantal jare tussen kindwees en volwassenheid. Hierdie fase begin met aanvang van pubersensie, 'n fase waar fisiese veranderinge snel plaasvind. Reproductiewe funksies en primêre seksuele organe ontwikkel en sekondêre seksuele karaktertrekke ontplooi. Pubersensie strek om en by twee jaar en vind sy voltrekking in puberteit. Puberteit is daardie fase waar die individu seksueel volwasse en reproductief is.

Papalia (1981:344) is van mening dat sosiologiese volwassenheid bereik word sodra die individu self-ondersteunend word, 'n beroep kies, in die huwelik verbind word of 'n familieverbintenis verkry.

Volgens Gillis (1992:70) neem die tydperk van adolessensie 'n aanvang met die begin van die puberteit en strek dit regdeur die tienerjare. Puberteit begin met die aanvang van menstruasie by die dogter en saadstorting by die seun, maar die einde van die adolessente-periode kan nie in dieselfde meetbare terme beskryf word nie. Die afloop van die adolessente-fase kan eerder bepaal word wanneer daardie ontwikkelingsprosesse wat tot fisiese, seksuele en emosionele volwassenheid lei, 'n hoogtepunt bereik het.

Van Rooyen en Louw (1993:44) wys tereg daarop dat puberteit nie 'n vaste aanvangstyd vir alle kinders het nie, nie dieselfde pad teen dieselfde tempo met almal loop nie en nie vir almal binne dieselfde tyd voltrek word nie. Wanneer daar na die aanvang van die puberteit in die literatuur verwys word, word egter deurgaans melding gemaak van fisieke gebeure. Wanneer die voltrekking daarvan ter sprake is, word daar na die psigologiese implikasie daarvan verwys.

Volgens Van Rooyen en Louw (1993:44) duur die puberteit in die Westerse kultuur vanaf ongeveer die tiende tot die veertiende jaar, waarna die kind die vroeë adolessente-fase binnegaan. Hierdie fase duur tot ongeveer die sewentiende lewensjaar. Die fase tussen 17 en 21 jaar staan bekend as laat-adolessensie.

Die einde van adolessensie volgens Roos (1996:35) is minder opvallend. Sosiaal gesien, eindig adolessensie wanneer die individu onafhanklik en selfonderhoudend is. Volwasse rolle word vervul (beroepsbeoefening, die huwelik en gesinsbeplanning). Vanuit 'n psigologiese oogpunt eindig adolessensie wanneer die persoon redelik seker van sy identiteit is.

Emosionele onafhanklikheid van die ouers word bereik, 'n eie waardestelsel word ontwikkel en die individu is in staat om 'n volwasse liefdes- en vriendskapsverhouding aan te knoop.

Volgens Monteith, Postma en Scott (1988:28) is die adolessent 'n biologiese, psigologiese, sosiale en kulturele wese wie se ontwikkeling deur genetiese, psigologiese en sosiale faktore beïnvloed word. Om dus die ontwikkeling van die adolessent te verstaan, moet sy ontwikkeling vanuit verskillende hoeke, waaronder die biologiese of genetiese, psigologiese en sosiale, benader word.

Havighurst (1972:43) wys tereg daarop dat alhoewel veranderinge tydens adolessensie hoofsaaklik interne veranderinge van die liggaam en persoonlikheid is, die ervaring van adolessensie sterk beïnvloed word deur die samelewing waarbinne die jeugdige opgroei.

Erikson (Seltzer, 1989:8) se teoretiese benadering berus op die feit dat 'n adolessent nie apart van sy kultuurgroep kan ontwikkel nie. Hy noem ook dat assosiasie met ouderdomsgroep belangrik is vir die bewuswording van waardes en norme. Erikson beklemtoon die betekenisvolle ander wat eksperimentering, rolspel en psigo-sosiale ontwikkeling daarstel.

Adolessensie as sodanig beskryf volgens Roos (1996:37) die periode van volwassewording. Adolessente ontwikkel biologies en kultureel en kan geleidelik tot die volwasse wêreld toetree. Roos (1996:37) is van mening dat fisieke pubertering 'n kenmerk van die onderste grens van adolessensie is, terwyl die boonste grens deur kulturele eise bepaal word.

Die adolessente-fase word deur Duval en Miller (1985:239) in twee stadiums verdeel:

- Pubescence (puberteit)
 - Adolescence (adolessensie)
- Die periode van rypwording van die geslagsorgane van seuns sowel as dogters.
 - Die periode van psigiese, emosionele, sosiale en persoonlike ontwikkeling tussen puberteit en volwassenheid.

Vir die doel van hierdie studie word die parameters vir die adolessentetydperk soos volg vasgelê en verdeel:

- Puberteit/Vroeë adolessensie:
(ongeveer 12 tot 14 jaar of die junior hoërskooljare)

Volgens Roos (1996:38) word hierdie tydperk grootliks gekenmerk en gedomineer deur die sogenaamde *Growth spurt* en deur fisiese en seksuele ryping. Pretorius (1994a: 133) definieer dit as die sogenaamde negatiewe fase wat deur moeilike gedrag en negatiewe stemminge gekenmerk word (by dogters 12 tot 14 jaar, by seuns van 13 tot 15 jaar).
- Middel-adolessensie:
(ongeveer 14 tot 18 of die senior hoërskooljare)

In hierdie tydperk is jeugdige hoofsaaklik besig om geestelik (psigies) onafhanklik van hulle ouers te word en om heteroseksuele verhoudings te leer hanteer, aldus Roos (1996:38).

- Laat-adolessensie:
(ongeveer 18 tot
21 jaar)

Volgens Pretorius (1994b: 106) hou hierdie lewens tydperk aan totdat jongmense 'n redelik duidelike en konstante sin van persoonlike identiteit verwerf het. Dit is ook die tydperk waartydens hulle hulself verbind tot redelik definitiewe sosiale rolle, waardesisteme en lewensdoeleindes. Volgens opvoedkundiges kan hierdie fase (as 'n kultuur tydperk beskou) selfs tot in die twintigerjare strek.

2.2 Kenmerke van die adolessent

Die uitsluitlike doel van hierdie studie is om die ontwikkelingstake van die adolessent te belig om op grond daarvan riglyne aan die ouer te bied. Die kenmerke van die adolessent figureer in die ontwikkelingstake en word nie in diepte bespreek nie (juis as gevolg daarvan dat die fokus van die studie die ontwikkelingstake van die adolessent is).

Die kenmerke van die adolessent word vervolgens kortliks genoem. Pretorius (1994a:134) se aanbieding van 'n aantal uitstaande kenmerke wat die adolessent in sy spesifieke ontwikkelingsfase openbaar, kan oorsigtelik soos volg beskou word:

- Die belangrikste liggaamlike kenmerke:
Snelle liggaamlike groei en verandering vind plaas; ontwaking van seksualiteit, nuwe ervaring van die eie liggaam; ervaring van rusteloosheid en selfbewustheid.

- Die belangrikste verstandelike kenmerke:
Kritiese ingesteldheid; vrae oor hoe en hoekom; soeke na sin en doel; bekyk alles in eie gesitueerdheid; kritiese toetsing en bevraagtekening van waardes; verwerping van skynheiligheid en bestaande waarde-stelsels.
- Opvallende gevoelskenmerke:
Gevoelens van labiliteit en gemoedskommeling; gevoeligheid weens onder meer biologiese oorsake; sensuweeagtigheid en ongemaklikheid; die adolessent is skaam; geïrriteerd; teruggetrokke; onseker; verliefd; geslagsverhoudinge ontstaan; eensaamheid word beleef; dagdromery; behoefte aan intimiteit en aan die groep; verleentheid en aggressie as gevolg van storm-en-drang; gevoelens van uit-balans-wees.
- Opvallende geestelike kenmerke:
Die adolessent twyfel, beleef konflik en vervreemding, ervaar godsdienstige ontwaking en verdieping, ontwikkel idealisme en begin met 'n soeke na sin.
- Konflik:
Konflik word ervaar weens die tussenposisie van die kind ten opsigte van die volwasse wêreld waarin hy verkeer; die adolessent is afhanklik, maar soek selfstandigheid en ervaar konflik tussen sosiale en morele waardes.

Pretorius (1994b:113) verklaar verder dat tydens die skoolkindperiode daar in die verhouding tussen die kind en sy leeftydgenote veral sprake van kameraadskap is, met ander woorde van 'n saaklike en verbygaande verhoudingstipe, waar die kind hom nie tot sy maat as individuele persoon as sodanig rig nie, maar eerder as lid van die groep en as speel- of

arbeidsgenoot. Dié verhouding verander tydens puberteit tot vriendskap, met ander woorde tot 'n blywende persoonlike binding of 'n ek-jy-verhouding met die maat. Dié verhouding word verwerklik op grond van wedersydse waardering van persoonlikheidseienskappe en gemeenskaplike oortuigings en ideale.

Die portuurgroep vervul volgens Pretorius (1994b:113) 'n betekenisvolle rol in die emansipasie van die adolessent en hierdie rol word al hoe groter namate die adolessent meer onafhanklik van die ouers word.

Die opgaaf aan die ouers sal wees om 'n opvoedingstyl te verwerklik wat die handhawing van goeie verhoudinge tussen hulself en die adolessent sal verseker.

3. ONTWIKKELINGSTAKE VAN DIE ADOLESSENT

Havighurst (1972:1) beskou die lewe as een lang leerproses. Die lewe het ook 'n dinamiese komponent wat nie weg geredeneer kan word nie. In die dinamika van die leerproses is daar sekere take wat vervul moet word. Havighurst (1972:1) is dit eens dat suksesvolle voltooiing van take tevredenheid, beloning en sosiale aanvaarding inhou. Hierteenoor hou onsuksesvolle bemeestering van die take ongelukkigheid en sosiale onaanvaarding in.

Die ontwikkeling van die opvoedeling gaan dus gepaard met ontwikkelingstake wat hy in elke lewenstadium moet vervul.

Volgens Havighurst (1972) stel elke ontwikkelingsfase nuwe *take* (vaardighede, houdinge, begrypinge, prestasies) aan die individu wat hy moet vervul voordat hy na 'n hoër ontwikkelingsvlak kan beweeg (Pretorius 1994b:67).

Steyn, van Wyk en Louw (1989:339-341) is van mening dat ontwikkelingstake betrekking het op dié gedrag wat tydens die verskillende ontwikkelingsperiodes bemeester behoort te word. Indien 'n kind nie volgens bogenoemde outeurs daarin slaag om die ontwikkelingstake eie aan 'n bepaalde ontwikkelingsperiode suksesvol te bemeester nie, het dit nie alleen emosionele implikasies vir die spesifieke ontwikkelingsperiode nie, maar bemoeilik dit ook sy bemeestering van die ontwikkelingstake van die daaropvolgende ontwikkelingsperiodes.

Volgens Havighurst (1972:4) kan hierdie ontwikkelingstake ook as bio-sosio-psigiese take beskryf word, juis omdat hulle weens die werking van biologiese, sosiale en psigiese faktore ontstaan.

Na aanleiding van Havighurst (1972:4) se ondersoek ontstaan ontwikkelingstake op grond van:

- biologiese faktore:
biologiese rypwording ('n jong kind kan byvoorbeeld leer loop wanneer sy bene lank en sterk genoeg is).
- sosiale faktore:
die eise van verwagtinge van ander mense (kulturele druk) (byvoorbeeld dat die jong kind sal leer praat; dat die skoolbeginner sal leer lees).
- psigiese faktore:
die persoonlike motiewe, waardes en aspirasies van die individu wat deel vorm van sy persoonlikheid (byvoorbeeld die keuse van en voorbereiding vir 'n beroep; verwerwing van 'n waardesisteem en lewensfilosofie).

Havighurst (1972:4) poog om die individuele behoeftes van die adolessent met die eise van die samelewing te versoen. Take wat uit biologiese behoeftes spruit is universeel, terwyl kultureelbepaalde ontwikkelingstake van kultuur tot kultuur verskil (Monteith et al. 1988:39). Volgens Hurlock (1980:225) is hierdie ontwikkelingstake gerig op die oorbrugging van kinderlike houdings en gedragspatrone ter

voorbereiding op volwassenheid. Die tempo van bemeestering van dié take verskil, aangesien die fisieke ryping van individue varieer.

Volgens Pretorius (1994b:114) is die basiese psigo-sosiale ontwikkelingstaak wat die adolessent moet vervul, dié van identiteitsverwerwing of –vorming. Havighurst (1972) onderskei 'n aantal ontwikkelingstake wat lei tot die vorming van 'n eie identiteit by die adolessent.

Die betrokkenheid van die ouer kan egter nie geringgeskat word nie: *The degree to which adolescents succeed in mastering these developmental tasks is determined by the educational support offered by their educators* (Prinsloo et al. 1996:128).

Die identifisering van ontwikkelingstake tydens adolessensie bied belangrike insigte, enersyds ten opsigte van die adolessent in wat hy moet doen om volwassenheid te bereik en andersyds ten opsigte van die opvoeder wat die adolessent tot volwassenheid moet lei.

Vervolgens word elk van hierdie ontwikkelingstake in groter besonderheid behandel. Die parameters soos hieronder uiteengesit dien as 'n verwysingsraamwerk om die essensiële ontwikkelingstake van die adolessent te belig aan die hand van die volgende domeine:

- liggaamlike domein
- affektiewe domein
- kognitiewe domein
- normatiewe domein
- sosiale domein

4. TABELLE

Die ontwikkelingstake van die adolessent soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word, word teenoor die problematiese momente as gevolg van ontoereikende voltrekking van die ontwikkelingstake gestel.

4.1 ONTWIKKELINGSTAKE VAN DIE ADOLESSENT

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoortlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
LIGGAAMLIKE DOMEIN	<ul style="list-style-type: none"> • Louw (1998:392) noem dat die adolessent sy/haar veranderende liggaamlike voorkoms moet aanvaar. • Aanvaarding van die fisieke en die effektiewe gebruik van die liggaam (Bigner 1993:285) • Liggaamlike proporsies groei teen verskillende tempo's. Ontwikkeling van krag, soepelheid, spoed en behendigheid. (Gillis 1992:73) • Dit gaan by die adolessent om die aktualisering van onder meer sy gegewe fisiese moontlikhede, om fisies ten volle te funksioneer, om te leer (ten opsigte van sy liggaam), om te weet (sy liggaam te ken), om te verstaan (kennis te hê van sy eie liggaam). (Roos 1996:114) 	<ul style="list-style-type: none"> • Fisiese voorkoms en liggaamsbou is bepalende faktore wat gewildheid onder portuurgroep beïnvloed. Ontoereikende voltrekking daarvan mag lei tot isolasie en ongunstige etikettering. • Adolessente toon 'n behepthed met hulself en is ingesteld op hul fisiese voorkoms. • Omdat die adolessent nie sy motoriese bewegings goed kan beheer nie, voel en lyk hy lomp en onbeholpe, vandaar die benaming lummeljare waarmee die periode ook beskryf word. (Pretorius 1994b:108)

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Aanvaarding van eie liggaamsbou en doeltreffende beskerming en gebruik daarvan as 'n ontwikkelingstaak van die adolessent. (Roos1996:113) • Reorganisasie van selfkonsep en aanvaarding van die voorkoms in die lig van liggaamlike veranderinge. (Pretorius 1994b:117) • Nash et.al. (1990:136) beklemtoon die belangrikheid van 'n hoë selfkonsep. • Die liggaamsbeeld van die adolessent volgens Van As (1997:96) is belangrik vir sy selfkonsep. • As gevolg van die verskillende tempo's van groei by seuns en dogters, is dogters die seuns voor in ontwikkeling. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tientalle adolessente is vanselfsprekend ontevrede met die eie liggaam. • Volwassenes is verkeerdelik geneig om die adolessent te spot. Dit kan meewerk tot 'n negatiewe selfkonsep. (Van As 1997:57) • Lae selfkonsep is 'n medeveranderlike wat gedrag rig. • Van As (1997:58) is van mening dat verskillende groeitempo's veroorsaak dat dogters en seuns in dieselfde ouderdomsgroep nie sosiaal so goed bymekaar inpas nie.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Toereikende verwerking van die ontwikkelingstaak ten opsigte van die aanvaarding van die veranderende liggaam en van liggaamlike verskille tussen die self en leeftydgenote impliseer verwerking van die sosiopedagogiese essensie selfkonsepvorming. • Volgens Pretorius (1994b:108) kan 'n interessante onderskeid ten opsigte van puberteit getrek word, te wete dié tussen die fisiese puberteit en psigiese puberteit. • Van As (1997:63) beskryf fisiese puberteit as die seksuele (biologiese) ontwaking en rypwording wat by die jongmens plaasvind (die ontwaking van die seksdrang); by die psigiese puberteit gaan dit om die erotiese ontwaking van die seun en dogter, die bewondering van die aantreklikheid van die teenoorgestelde geslag, die verliefdheid en romantiese dagdrome. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontoereikende verwerking van ontwikkelingstaak ten opsigte van aanvaarding van die veranderende liggaam, dwing die adolessent tot selfinkeer. • Ontoereikende insig in die behoorlikheidseise ten opsigte van toepaslike seksuele gedrag wat van toepassing is op sy / haar kulturele gesitueerdheid, mag lei tot seksueel- wanaangepaste adolessent.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Die adolessent moet seksueel ryp word. (Gillis 1992:72-73) • Die adolessent deurstaan nie net seksuele rypwording nie, maar moet ook die verantwoordelikheid wat geslagsrypwording meebring, aanvaar. (Van As 1997:96) • Die adolessent moet 'n gesonde siening van die seksuele ontwikkel. Van As (ibid) • In antwoord op die vraag "Wie is ek?" noem Roos (1996:114) dat toereikende verwerking van die ontwikkelingstaak die verwerkliking van 'n sosiopedagogiese essensie soos identiteitsverwerwing impliseer. 	

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
AFFEKTIEWE DOMEIN	<ul style="list-style-type: none"> • Die vestiging van emosionele, onafhanklikheid van ouers en ander volwassenes. (Van As 1997:63-64) • Die adolessent moet emansipeer wat betref sy kinderlike afhanklikheid van sy ouers, hy moet affeksie en respek vir sy ouers en ander volwassenes ontwikkel sonder afhanklikheid van hulle. Hy moet dus leer om selfstandig te wees en self te besluit. (Pretorius 1994b:117) • Emosionele ontwikkeling mag lei tot die konfliktsituasie waarin die adolessent hom bevind. (Monteith et.al. 1988:83) • Die adolessent word gekonfronteer met die volwasse verantwoordelikheid maar word nog as kind behandel. Die konflik is egter normaal en noodsaaklik vir ontwikkeling. • <i>The more mature the adolescent, the less the conflict and the less likely he / she is to regress to immature behavior under stress.</i> (Nash et.al, 1990:136) 	<ul style="list-style-type: none"> • As die adolessent volgens Roos (1996:115) met betrekking tot hierdie ontwikkelingstaak misluk, is hy as volwassene 'n afhanklike persoon, dikwels nog oormatig aan die ouers gebonde en minder goed aangepas in die volwasse samelewing, omdat hy emosioneel nog 'n kind is. So 'n persoon vind dit moeilik om 'n huweliksverhouding te hanteer. • Gillis (1992:72-73) noem dat die adolessent emosioneel onstabiel mag wees, tydens die ontoereikende verwerking van die ontwikkelingstaak.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Afname in emosionele afhanklikheid van die ouers gaan gepaard met 'n toename in emosionele betrokkenheid by die portuurgroep, veral by lede van teenoorgestelde geslag. (Havighurst 1972: 15) • Toereikende verwerking van sosio-pedagogiese essensies ek-ty-verhouding en kommunikasie. (Roos 1996: 115) • Die ideaal, volgens Nash et al. (1990: 137) is dat die adolessent mettertyd die volgende sal bemeester: Funksioneer sonder gevoelens van angs en skuld, Regresseer nie onder stres nie, uitdrukking van gevoelens en hoë selfkonsep. • Dit is belangrik dat die ouer die adolessent vertrou en vir hom die sekuriteit skep om emosionele onafhanklikheid te vestig. (Van As 1997: 99) • Die adolessent moet leer om selfstandig te wees en om self besluite te neem. (Roos 1996: 114) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mislukking met hierdie ontwikkelingstaak word gekoppel aan mislukking in pogings om volwasse verhoudinge met leeftydgenote te vestig. (Pretorius 1994b: 118) • Mislukking by die verwerping van emosionele onafhanklikheid lei dikwels tot swak verhoudinge met die portuurgroep en 'n onvermoë om werklik standhoudend emosioneel betrokke te raak by 'n lid van die teenoorgestelde geslag. (Havighurst 1972: 56) • Die adolessent kan oorreegeer en gemoedskommeling ervaar. (Nash et al. 1990: 136)

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
NORMATIEWE ONTWIKKELINGS-DOMEIN	<p><u>Strewe na en verwerking van sosiaal -verantwoordelike gedrag</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalverantwoordelike gedrag berus volgens Roos (1996:121) op die ontwikkeling van 'n sosiaal aanvaarbare lewens en –wêreldbeskouing, wat die adolessent bevoeg maak om as <ul style="list-style-type: none"> • lojale landsburger • verantwoordelike lid van die gemeenskap te word. • Begryping en internalisering van waardes en gewoontes van 'n spesifieke gemeenskap is nodig (Havighurst 1972:76) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontoereikende verwerking lei tot ongunstige sosiopedagogiese essensies: <ul style="list-style-type: none"> • sosiaalmaatskaplike oriëntering • sosialisering • identiteitsverwerwing • Ontoereikende verwerking mag volgens Havighurst (1972:79) aanleiding gee daartoe dat adolessente in radikale aktiviste verander of in onbetrokke individue wat weier om ter wille van die welsyn van die gemeenskap op te tree.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Die adolessent se behoeftes aan <ul style="list-style-type: none"> • outonomie • aanvaarding en • eie identiteit word bevredig deurdat hy tipiese <ul style="list-style-type: none"> • tipiese waardes • gedragswyses en • sosiale rolle van sy portuurgroep aanneem. (Monteith 1988:41) Sodoende berei die adolessent hom voor vir: <ul style="list-style-type: none"> • sosiale rolvervulling • waardes wat hy as volwassene moet vervul. • Die adolessent begin tekortkominge in die samelewing raaksien. In sy soeke na aksie om bogenoemde te verbeter, neig hy eerder na passie as tot redelikheid in sy wêreldbeskouing. Hy mag dan by protesbewegings aansluit. (Pretorius 1994b:121) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontuis in sy maatskaplike norm-oriëntasie en ontuis in sy medemenslike wêreld. • Snel veranderende sosiale en ekonomiese toestande dra by tot groter generasiegaping en konflik. (Havighurst 1972:71)

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<p><u>Verwerwing van 'n waardestelsel en 'n ideologie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Die adolessent moet 'n waardestelsel verwerf, wat as kompas dien vir sy gedrag. (Roos 1996:123) • Hierdie ontwikkelingstaak is nougebonde aan identiteitsverwerwing van die adolessent. • Pretorius (1994b:120) en Havighurst (1972:69) is dit eens dat die volgende beskouinge gevorm word: <ul style="list-style-type: none"> • mens- • lewens- en • wêreld • Adolessente het die keuse van aanvaarding of verwerping van waardes. (Monteith et al. 1988:42) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vryheid van keuse mag lei tot konflik tussen adolessent, ouers, portuurgroep en gemeenskap. (Hurlock 1890: Roos 1996:124) • Ontoereikende verwerkliking mag aanleiding gee tot 'n onverantwoordelike volwassene met 'n swak ontwikkelde waardesisteen.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Adolessent moet die geleentheid gebied moet word om verantwoordelikhede te leer en sodoende 'n goeie waardesisteen te vorm. (Monteith 1988:42) • Die adolessent het belangstelling in die rasionele sy van religie en etiese sake en toon behoefte en vermoëns om oplossing van sosiale probleme in sedelike beginsels te soek. (Havighurst 1972:71) • Die individu oefen volgens Pretorius (1994:120) keuses uit tydens lewensituasies wat soms ingewikkeld en problematies mag wees. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontoereikende verwerking van die ontwikkelingstaak volgens Roos (1996:124) word gekoppel aan ongunstige verwerking van sosio-pedagogiese essensies soos sosialisering byvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> • waardes • sosio-morele norme • houdinge • lewensbeskouing • sosiale vaardighede • kuns en kultuur • kommunikasie • identiteitsverwerwing

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
KOGNITIEWE ONTWIKKELINGS-DOMEIN	<p><u>Invloed van formeel-operasionele denke op die adolessent</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Idealistiese rebelsheid</i> <p>Monteith et al. (1988:138) verwys na Piaget wat meen dat die adolessent begin om volwasse rolle te aanvaar. Soos wat die adolessent homself tuismaak in die volwasse wêreld, stel sy vermoë tot refleksiewe denke hom in staat om dit wat hy leer, te evalueer.</p> <p>Die adolessent kan onderskei tussen werklikheid en moontlikheid, maar ook soos wat die werklikheid onder ideale omstandighede sou blyk. Hierdie vermoë om te onderskei tussen wat is en wat kan wees, maak van die adolessent 'n idealistiese rebel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Seltzer (1989:11) en Monteith et al. (1988:139) is dit eens dat die adolessent se egosentrisme geopenbaar word in <ul style="list-style-type: none"> • <i>denkbeeldige gehoor</i> • die adolessent glo hy is die middelpunt van belangstelling; • selfkritiek, selfbewondering en behepthed met voorkoms

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Egosentrisme</i> Die wese van die adolessent se egosentrisme word volgens Monteith et al. (1988:139) gevorm waar hy dit moeilik vind om te differensieer tussen sy eie denke en die denke van ander. Die adolessent aanvaar dat ander mense net so behep met sy voorkoms en gedrag is as hyself. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>persoonlike fabel</i> persoonlike fabel is nou verbonde aan denkbeeldige gehoor. Die adolessent beskou homself en sy gevoelens as iets besonder. Hy glo niks kan met hom verkeerd loop nie en daarom eksperimenteer hy soms met substansie soos dwelms en alkohol.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<p><u>Die verwerwing van begrips- en probleemoplossingsvaardighede</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Piaget (Seltzer, 1989:10) beskou adolessensie as die finale periode van intellektuele ontwikkeling. Die adolessent is nou in staat om nie net sy eie idees te konseptualiseer nie, maar ook dié van ander. • Van As (1997:90) is van mening dat die adolessent se denke kwalitatief verskil van dié van die volwassene en ervaar dit dienooreenkomstig anders. • Die adolessent wat tot outonome en kritiese denke toegerus is, sal volgens Monteith et.al. (1988:142) sy lewensweg kan baan te midde van groot hoeveelhede inligting en ander eise wat aan hom gestel word. • Die adolessent moet in staat wees om aan die moontlike gevolge van sy gedrag te dink en te onthou dat hy nie alleen in die wêreld is nie. (Monteith et al. 1988:142) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontoereikende verwerkliking hou volgens Monteith et al. (1988:142) in dat die adolessent nie die moontlike gevolge van sy optrede kan insien nie. • Verskil in denke mag aanleiding gee tot konflik tussen volwassene en adolessent. • Ontoereikende verwerkliking van die ontwikkelingstaak mag lei tot oneffektiewe evaluasie van werklikheid en moontlikheid.

Ontwikkelings Domein	Ontwikkelingstaak soos wat dit na behoorlikheidseise voltrek moet word	Problematiese momente a.g.v. ontoereikende voltrekking van ontwikkelingstaak
	<ul style="list-style-type: none"> • Adollesente beweeg van konkreet-operasionele fase na formeel-operasionele fase, wat betref sy kognitiewe ontwikkeling. (Silcock 1984: Van As 1997:90) • Adollesente dink gevolglik anders op dié stadium. <ul style="list-style-type: none"> • Sy verhouding met betekenisvolle ander in sy gesitueerdheid is nie meer so eenvoudig nie. • Hy gehoorsaam nie net sonder meer reëls nie, maar bevraagteken dit en vorm eie mening daaroor. • Hy kan standpunte vanuit verskillende hoeke sien en dit koördineer in een veralgemeende siening. • Die adollesent beskik nou volgens Monteith et al. (1988:142) oor die vermoë om tussen die werklikheid en moontlikheid te onderskei en gefundeerde kriteria te stel of norme evalueer. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontoereikende verwerking mag volgens Monteith et al. (1988:142) resulteer in die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • nie-aanvaarding van verantwoordelikheid vir eie dade • om 'n na-prater te wees • nie op eie denke staat te maak nie.

5. GESINSTAKE TEN OPSIGTE VAN DIE ADOLESSENT

Adolescents need parents and they know it. The teen years are a strain on members of both generations in the family. As teenagers strive to emancipate themselves from their parents, they are often critical to the point of disrespect and defiance. At the same time, teenagers believe that adults generally undervalue them. Studies find, however, that adolescents have a higher opinion of adults than do their parents, that both generations have favorable opinions of teenagers, and that adolescents rate parent-adolescent relationships more favorably than do their mothers and fathers (Duvall en Miller 1985:241).

Volgens Pretorius (1994:122) is die oorkoepelende gesinstak tydens adolessensie die losmaking van gesinsbande (toestaan van emosionele onafhanklikheid) om die adolessent groter vryheid en verantwoordelikheid toe te laat en hom ruimte te bied vir identiteitsvorming. In dié verband bevind die moderne ouer hom in die dilemma dat hy telkens moet kies tussen die verwerkliking van ferm kontrole en sosialisering (om die adolessent te beskerm), en die skenk van vryheid aan die adolessent (om sy eie weg te gaan).

The stage often marks a period of conflict and strained communications between teenagers and parents. Differences in value orientation and lifestyles between the generations may become apparent as the teenager approaches early adulthood. (Bigner 1983:317).

Duvall en Miller (1985:242) noem ook dat tydens adolessensie die oorkoepelende gesinstak die losmaking van gesinsbande is om aan die adolessent groter vryheid en verantwoordelikheid te gee en hom ruimte te bied vir identiteitsvorming. In dié verband kom die moderne ouer weer te staan voor die keuse tussen ferm kontrole en vryheid.

- Duvall en Miller (1985:243) noem dat die suksesvolle vervulling van die adolessent se ontwikkelingstake diepgrondig beïnvloed word deur die wyse waarop sy ouers hulle gesinstake in hierdie fase vervul.
- Wat die ouers en ander gesinslede se take ten opsigte van die vervulling van die adolessent se ontwikkelingstake betref, word daar telkens tussen pedagogiese en nie-pedagogiese gesinstake onderskei (Pretorius 1994b:80).

5.1 Nie-pedagogiese gesinstake

Louw (1991:26) verklaar dat dit veral belangrik is om in gedagte te hou dat nie-ideale fisiese omgewingstoestande die ontwikkeling van psigiese funksionering nadelig kan beïnvloed deurdat dit die ontwikkeling van die fisiologiese basis van gedrag benadeel. Verder moet in gedagte gehou word dat 'n nie-ideale omgewing ook indirek nadelige gevolge vir adolessente kan hê, aangesien dit meestal gepaardgaan met ongesonde sosiale toestande.

Duvall en Miller (1985:245) onderskei tussen die volgende nie-pedagogiese gesinstake:

- Voorsiening ten opsigte van 'n wye verskeidenheid behoeftes binne die gesin: Die voorsiening van 'n huislike atmosfeer, voldoende voedsel en liggaamlike sorg aan adolessente, jonger broers en susters en ouers.
- Toewysing van die gesin se hulpbronne in ooreenstemming met elke lid se behoeftes: finansiering van voortdurend toenemende kostes en die regverdige toedeling van ruimte, fasiliteite en toerusting.

- Verdeling van verantwoordelikhede ten opsigte van ondersteuning, bestuur en versorging: Die aanmoediging van elke lid om deel te neem aan die huishouding, ooreenstemmend met sy/haar talente, tyd en belangstelling.

Volgens Pretorius (1994b:121) sien die nie-pedagogiese gesinstake soos volg daar uit:

- Voorsiening en finansiering met betrekking tot die behoeftes van die gesinslede (behuising, voeding, ontspanning, kleding, gesondheidsorg).
- Gesinslede deel die verantwoordelikheid vir die bestuur en instandhouding van die tuiste en verrig huishoudelike take volgens hul talente, belangstelling, beskikbare tyd, ensovoort.

Van As (1998:117) verklaar dat indien die ouer nie daarin sou slaag om te voorsien in die adolessent se basiese behoeftes met betrekking tot veiligheidsbeleving, huislikheid, 'n eie plek en verantwoordelikhede in die huishouding nie, hy nie tot sy volle potensiaal sal kan ontwikkel nie.

5.2 Pedagogiese gesinstake

Waar adolessensie 'n tydperk vir seuns en dogters is om emosioneel onafhanklik van hul ouers te raak en emosionele volwassenheid te bereik, is die middeljare vir die ouer 'n tyd om sy kind te begelei tot volwassenheid. Een van die ouer se gesinstake is hulpverlening aan die tienerseun en –dogter sodat hulle verantwoordelike en gelukkige volwassenes kan word (Havighurst 1972:96-98).

Die belangrikste wat die ouer sy adolessent kan bied, is om 'n goeie voorbeeld te wees om na te volg – 'n voorbeeld van die goeie vader- of moederfiguur, die goeie man of vrou, die goeie tuisteskepper en die goeie landsburger (Van As 1998:117).

Ouers moet ook in hul eie emosionele reaksies ten opsigte van hulle kinders die nodige insig toon om in staat te wees om aan hulle die vryheid asook die *begeleiding* te gee wat hulle mag nodig kry.

The mother should understand herself well enough to avoid projecting the problems of her own adolescence onto her daughter and therefore being oversolicitous or overpunitive. Similarly with the father in relation to his son (Havighurst 1972:96).

Hierdie taak word al hoe moeiliker as gevolg van veranderende omstandighede waaronder kinders tot volwassenheid (van een generasie tot 'n volgende) moet groei.

Thus, what the adolescent child needs in the way of guidance may bear little relationship to the kind of treatment the parents received when they were young (Havighurst 1972:98).

Die volgende pedagogiese gesinstake met betrekking tot die adolessent word in die onderhawige studie behandel:

- opvoeding van die adolessent
- hantering van tiener-seksualiteit
- oorbrugging van die kommunikasiegaping
- hantering van jeugprobleme
- hantering van buite-invloede
- handhawing van 'n sentrale kern van etiese en morele waardes

Bogenoemde pedagogiese gesinstake word getabuleer in hoofstuk 3⁵ om die essensiële aspekte daarvan uit te lig.

Die toereikend verwerklige gesinstake word teenoor ontoereikend verwerklige gesinstake geplaas met die doel om problematiese momente wat daaruit voortvloei, te belig.

Soos inligting in die hoofstuk verder bespreek word, sal dit duidelik raak dat 'n gunstige opvoedingstyl vir adolessente 'n warm, demokratiese opvoedingstyl blyk te wees.

Opvoedingstyle word as verwysingsraamwerk gebruik om sosio-pedagogiese essensies te beklemtoon wat deur die adolessent verwerklik moet word.

Die ongunstige verwerkliking van gesinstake word gesoek in die lig van die minder gunstige opvoedingstyle: te wete, koue, dominante, toegeeflike, intolerante, outokratiese, betrokke en onverskillige opvoedingstyle.

Hierdie beligte ongunstige essensies wat deur die adolessent verwerklik word, dien as verdere verwysingsraamwerk vir die ontwikkeling van funksionele lewensvaardighede vir adolessente en hul ouers.

5.2.1 Opvoeding van die adolessent

Die gesin is die primêre groep met persoonlike en intense tussenmenslike verhoudinge. Die kind is in sy totaliteit binne die gesin gesitueerd, maar tydens die jeugtydperk is daar 'n afname in

⁵ Vergelyk hoofstuk 3, afdeling 2.5.2 – 2.5.6

die sosiale invloed wat die gesin op die jeugdige het (Pretorius 1990:154).

Van As (1998:156) meen dat opvoeding van die adolessent die sentrale opvoedingsopgawe is, aangesien die adolessent daarop aangewese is van sy ouers.

Volgens Pretorius (1994a:155) soek die jeugdige (adolessent) kontak met volwassenes (ouers) wat kan gesprek voer, begrip toon, demokraties optree en hom volledig aanvaar. Die adolessent soek openheid, opregtheid, steun, begeleiding, vertrouwe, saamwees en saambestaan.

Pretorius (1990, 1994a) is van mening dat alhoewel die adolessent nog behoefte het aan gesag en leiding van sy ouers, hy aangewese is op 'n warm, demokratiese opvoedingstyl.

Die warm, demokratiese opvoedingstyl oefen die belangrikste invloed uit op die adolessent se persoonlikheidsontwikkeling, omdat dit by die opvoeding van die adolessent daarom gaan om sy persoonlikheid optimaal te ontwikkel. Die warm, demokratiese opvoedingstyl oefen ook die belangrikste invloed uit op die adolessent se verwerking van sosiopedagogiese essensies (Van As 1998:157).

Alhoewel bogenoemde uitspraak aantoon dat die invloed van die gesin op die adolessent afneem, is hy nogtans onteenseglik aangewese op die opvoeding van sy ouers. Die opvoedingstyl wat die ouer verwerklik, oefen 'n betekenisvolle invloed uit op die persoonlikheidsontwikkeling van die adolessent, asook op die verwerking van sosio-pedagogiese essensies, soos byvoorbeeld

sosialisering, selfaktualisering, identiteitsverwerwing,
selfkonsepvorming, behoeftevervulling, ensovoort.

Vervolgens gaan die res van die gesinstake uiteengesit word met
die doel om die ouer sodoende toe te lig met die kennis en
vaardighede om die adolessent tot self-aktualisering te begelei.

5.2.2 Oorbrugging van die kommunikasiegaping

Toereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent	Ontoereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent
<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Pretorius (1992:34) toon die ouer die volgende <ul style="list-style-type: none"> • Gewilligheid om te luister • Voortdurende aanvaarding • Voortdurende affeksie • Aanmoediging van tiener tot ekspressie van werklike gevoelens • Ouer kommunikeer sy liefde aan adolessent deur byvoorbeeld oogkontak of fisiese kontak. • Die ouer bied die adolessent die gewenste mate van vryheid • Die ouer is beskikbaar vir openhartige gesprekke. (Duvall en Miller 1985:254) • Die ouer toon begrip vir die adolessent se gevoelens. (Monteith et al. 1988:202) 	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Pretorius (1992:34) is die tiener in staat tot demokratiese, rasonele tweegesprek en korrigering op grond van redenering: • Vestig 'n toereikende ek-jy verhouding • Toereikende sosialisering en selfkonsepvorming • Toereikende verwerking van sosio-pedagogiese essensies : <ul style="list-style-type: none"> • self-aktualisering • sosialisering • identiteitsverwerwing • Die adolessent beleef aanvaarding en respek van ouers. 	<ul style="list-style-type: none"> • Die ouer toon volgens Van As (1997:198) die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • min kommunikasie • min belangstelling • geen leiding • liefdeloosheid • tree verkleinerend op • tree afkeurend op • tree opdringerig op • bemoeisiekheid • onsensitief vir behoeftes van adolessent • nie-aanvaardend 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontoereikende verwerking van die volgende sosio-pedagogiese essensies <ul style="list-style-type: none"> • ek-jy verhouding • kommunikasie • sosialisering • selfaktualisering • behoeftevervulling • Resulteer in gedrag soos: <ul style="list-style-type: none"> • luidrugtigheid • verhoudings-en kommunikasie probleme • insiklikheid • swak aangepas • nie-nuuskerig • gebrekkige selfstandigheid • normrigiditeit

5.2.3 Hantering van tienerseksualiteit

Toereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent	Ontoereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent
<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Pretorius (1992b:122) is geslagsopvoeding die allerbelangrikste gesinstaak • Bespreking van feite, besorgdhede, gevoelens en gevolge van die adolessent se seksuele aktiwiteite • Ouers dien as model ten opsigte van <ul style="list-style-type: none"> • manlikheid • vroulikheid • huwelik-in-aksie • <i>Lê seksuele beperkinge en reëls neer.</i> (Roos, 1990:153) 	<ul style="list-style-type: none"> • Beskik oor die nodige: <ul style="list-style-type: none"> • kennis • vaardighede • houdinge en • waardes ten opsigte van 'n seks-georiënteerde samelewing • Bied sekuriteit vir adolessent om sy seksualiteit binne veilige grense te eksploreer • Roos (1996:152) noem dat adolessente leer dat seksuele intimiteit binne die huwelik goed is, en dat dit moontlik is om 'n verhouding te hê wat hul behoeftes sal bevredig. 	<ul style="list-style-type: none"> • Onbetrokke ouerskap volgens Roos (1990:153) en Van As (1998:193-205) het die volgende tot gevolg: <ul style="list-style-type: none"> • geen eise stelling • onsensitief vir behoeftes van adolessent • laat baie vryheid toe • min kommunikasie • verkleinerend 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Insecurity about gender identity, which leads to premature sexual relations to prove masculinity or femininity, may result in further problems.</i> (Nash et al. 1990:146) • <i>Complete impulses may lead to deviant personality development.</i> (Nash et al. 1990:146)

<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Papalia & Olds (1992:358) toon die ouer die volgende eienskappe: <ul style="list-style-type: none"> • sensitief vir adolessent se behoeftes • oop vir bespreking • verseker adolessent van ondersteuning • luister beheers (beskikbaarheid) • toon respek • probeer adolessent se gevoelens verstaan • vermy verkleining en vernedering • onvoorwaardelike aanvaarding 			<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Van As (1998:198) toon adolessent die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • losbandigheid • skaamte-gevoelens • seksuele wangedrag • Ontoereikende verwerking van sosiopedagogiese essensies: <ul style="list-style-type: none"> • behoefte-ervulling • selfkonsep • sosialisering • ek-jy-verhouding • kommunikasie • selfaktualisering
---	--	--	---

5.2.4 Hantering van jeugprobleme

Toereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent	Ontoereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent
<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning • Goeie kommunikasie • Gouws en Kruger (1994:142) en Roos (1996:129) wys op die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • duidelike reëls en riglyne word verskaf • ouers rig kinders psigies toe om te voorkom dat adolessent saam met die massa gaan • beskik oor effektiewe kontrole • 'n liefdevolle gesins-atmosfeer word gekommunikeer 	<ul style="list-style-type: none"> • Adolessent moet insig toon in potensiële gevare van onwettige en afwykende gedrag • Kan groepsdruk weerstaan • Die adolessent beskik oor verantwoordelike selfdisipline (Pretorius 1994:125) 	<ul style="list-style-type: none"> • Aldus Van As (1998:198) manifesteer 'n swak verhouding tussen adolessent en ouer: <ul style="list-style-type: none"> • min aandag • min ondersteuning • koue verhouding • afkeurende ouer • onbetrokke ouer • min kontrole oor adolessent • onsensitief vir behoeftes • passiewe ouer • ouer wat kind verwaardeloos 	<ul style="list-style-type: none"> • Misbruik van: <ul style="list-style-type: none"> • dwelms • alkohol • roekelose motorbestuur • vervreemding (Pretorius 1994a:124) • Ontmoediging • Depressie • Jeugmisdaad • Volgens Roos (1996:128) toon hierdie adolessente ook die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • wegloop-verskynsel • roof • aanranding • selfmoord neigings

5.2.5 Hantering van buite-invloede

Toereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent	Ontoereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent
<ul style="list-style-type: none"> Volgens Pretorius (1994b:125) moet die adolessent gelei en begelei word tot <ul style="list-style-type: none"> begryping en waardering van persone met uiteenlopende verskeidenheid van leefstyle en waardes. Die tiener moet opgevoed word tot nie-aanvaarding van skadelike invloede. Ouers het 'n belangrike sosialiseringstaak, aldus Pretorius (1994b:125) 	<ul style="list-style-type: none"> Ontwikkeling vaardighede, waardes, leefstyle en verhoudinge wat met die behoortlikheidseise ooreenstem. Volgens Roos (1996:149) toon hulle positiewe <ul style="list-style-type: none"> selfkonsepvorming behoeftevervulling kommunikasie selfaktualisering gunstige ek-jy verhoudinge 	<ul style="list-style-type: none"> oormatig krities begriploos onbuigsaam onbetrokke min reëls nie-begeleidend onsensitief vir behoeftes besluit vir adolessent distansielose kommunikasie 	<ul style="list-style-type: none"> Ontoereikende verwerking van die volgende sosio-pedagogiese essensies: <ul style="list-style-type: none"> ek-jy verhouding kommunikasie sojalisering selfaktualisering selfkonsep behoeftevervulling Verdere ongunstige gedrag soos: <ul style="list-style-type: none"> gebrekkige selfstandigheid min sosiale verantwoordelikheid

5.2.6 Handhawing van 'n sentrale kern van etiese en morele waardes

Toereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent	Ontoereikende verwerking van gesinstaak	Gedrag van adolessent
<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Pretorius (1994b:126) wil die ouer die volgende oordra: <ul style="list-style-type: none"> • plig voor plesier • dit is nie belangrik <i>hoe</i> jy wen nie, maar <i>hoe</i> jy die spel <i> speel</i> • geluk is moontlik sonder geld • buitehuwelikse seks is moreel verkeerd • Volgens Monteith et al. (1988:168) is die opvoeder se taak die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • die daarstel van duidelike christelike waardes en normas • om geleidelik meer begeleide vryheid te bied • om die adolessent te onderrig in konkrete verwerking van sy waardesisteem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rype lewensvaardigheid resulteer in: <ul style="list-style-type: none"> • onafhanklikheid en • outonomie • Toereikende morele ontwikkeling van die adolessent en standvastige en goed deurdenkte begrip van waardes. (Pretorius 1994b:126) • Toereikende verwerking van die sosiopedagogiese essensies <ul style="list-style-type: none"> • sosialisering • ek-jy verhouding • kommunikasie (Roos 1996:151) 	<ul style="list-style-type: none"> • Pretorius (1994:125-126) verwys op die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • onbuigsame ouers • versteurde gesinseenheid • luister nie na adolessent nie • rigiede handhawing van reëls en gedragkodes. • Volgens Van As (1998:198-204) toon die ouers die volgende opvoedingsgedrag: <ul style="list-style-type: none"> • oormatig krities • geen leiding • liefdeloosheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Toon verwarring ten opsigte van behoorlikheidseise en kommunikeer die volgende: <ul style="list-style-type: none"> • materialisme • sinloosheid • onrypheid • sensasielus. ensovoort • Van As (1998:197-204) wys op die ontoereikende verwerking van die volgende sosiopedagogiese essensies: <ul style="list-style-type: none"> • ek-jy –verhouding

	<ul style="list-style-type: none">• Aldus Monteith et al (1988) adolessent gebruik die adolessent sy ouer se verwerklkte waardes en norme as verwysingsraamwerk.• Aanvaarding van eie keuses	<ul style="list-style-type: none">• dwang• nie begeleidend• distansielose kommunikasie• streng eise• nie verantwoordelik• emosionele distansie	<ul style="list-style-type: none">• kommunikasie• sosialisering• selfaktualisering• selfkonsep• behoeftevervulling
--	---	---	--

6. SAMEVATTEND

Vanuit die literatuurstudie in hierdie hoofstuk is dit duidelik dat kommunikasie 'n gesinstaak is wat die ouer moet behartig. Die adolessensiefase van beide ouer en adolessent verg voorts groot emosionele aanpassing. Dit sluit aaneen met die vorige hoofstuk in die sin dat kommunikasie van emosies van kardinale belang is.

Vervolgens sal daar 'n voorstelling gemaak word van praktiese riglyne aan die ouer van die adolessent ten opsigte van die kommunikasie van emosies. Hierdie voorstelling word gemaak op die aanname dat daar tydens die navorsingstudie nie beskikbare programme bestaan het wat aan die behoeftes voldoen het nie.